

ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

КРИВОРІЗЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

**СЕРІЯ «ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРІВ КРИВОРІЗЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО»
ВИП. 4**

Видатний геоботанік України
до 100-річчя від дня народження професора
І. А. Добровольського

Бібліографічний покажчик

Кривий Ріг
2016

УДК 016:58(477.63)(092)

В 42

Упорядники:

О. Б. Поліщук, зав. сектора інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет»;

Ю. С. Душко, бібліограф II кат. інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Бібліографічний редактор:

О. Б. Поліщук, зав. сектора інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Технічний редактор:

Ю. С. Душко, бібліограф II кат. інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Видатний геоботанік України (до 100-річчя від дня народження професора І. А. Добровольського) : біобібліографічний покажчик / Наукова бібліотека Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет»; упоряд.: О. Б. Поліщук, Ю. С. Душко; бібліогр. ред. О. Б. Поліщук; техн. ред. Ю. С. Душко; наук. ред. О. М. Кравченко, заст. директора Наукової бібліотеки КПІ; заг. ред. Г. М. Віняр, канд. філол. наук, директора Наукової бібліотеки. – Кривий Ріг, 2016. – 77 с.

Покажчик присвячено **Івану Андрійовичу Добровольському**, доктору біологічних наук, професору кафедри ботаніки Криворізького державного педагогічного інституту/університету, відомому в Україні вченому – екологу, лісознавцю, геоботаніку, співавтору підручника з ботаніки, авторитетному фахівцю з дослідження природи Придніпров'я.

У покажчику подано бібліографію публікацій І. А. Добровольського. Це – науково-методичні й навчально-методичні посібники, публікації у збірниках наукових праць і матеріалах наукових конференцій та статті у фахових періодичних виданнях. У покажчику представлено матеріали про життєвий шлях та науково-педагогічну і громадську діяльність науковця.

Покажчик адресовано фахівцям у галузі екології, лісознавства, геоботаніки, викладачам вищих навчальних закладів, аспірантам, студентам, учителям шкіл і всім, хто цікавиться проблемами біології.

Іван Андрійович Добровольський
(1916–1996 рр.)

доктор біологічних наук, професор кафедри ботаніки
Криворізького державного педагогічного інституту/університету

ЗМІСТ

Від упорядників.....	5
РОЗДІЛ 1. На пошану пам'яті І. А. Добровольського.....	9
РОЗДІЛ 2. Основні віхи життя та діяльності І. А. Добровольського.....	35
РОЗДІЛ 3. Науковий доробок І. А. Добровольського.....	39
3.1. Дисертації та автореферати дисертацій.....	39
3.2. Науково-методичні та навчально-методичні посібники.....	40
3.3. Публікації у збірниках наукових праць і колективних монографіях.....	40
3.4. Публікації у матеріалах наукових і науково-практичних конференцій та семінарів.....	46
3.5. Статті в періодичних виданнях.....	51
РОЗДІЛ 4. Матеріали про життя та педагогічну і громадську діяльність І. А. Добровольського.....	55
РОЗДІЛ 5. Миті життя.....	59
Іменний покажчик.....	76

ВІД УПОРЯДНИКІВ

Показчик присвячено **Івану Андрійовичу Добровольському**, вченому, доктору біологічних наук, професору кафедри ботаніки, екологу, геоботаніку, заслуженому працівнику вищої школи УРСР, декану природничого факультету (1949-1953; 1965-1966 рр.), завідувачу кафедри ботаніки 1953-1965; 1966-1974; 1982-1984 рр.) Криворізького державного педагогічного університету, незмінному керівнику криворізької групи Українського ботанічного товариства, автору підручника ботаніки для вищих навчальних закладів.

До 100-річчя від дня народження І. А. Добровольського наукова бібліотека Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» підготувала біобібліографічний показчик, що входить до серії «Пам'яті професорів Криворізького педагогічного. Вип. 4».

Життєвий шлях Івана Андрійовича Добровольського був шляхом постійної, невтомної праці мудрої, талановитої людини, що вмiла визначати мету своєї діяльності, мобілізувати всі сили та енергію і обирати єдине правильне рішення для її досягнення.

Іван Андрійович Добровольський є автором понад 100 наукових праць і численних статей у збірниках академічних видань та наукових журналах, які залишаються актуальними до нашого часу та представляють значний інтерес не лише для біологів та екологів, але й для краєзнавців. Він був членом проблемної наукової ради Академії наук Української РСР, керував криворізькою групою Українського ботанічного товариства. Учений постійно виступав на наукових конференціях, симпозиумах, друкувався в місцевій періодичній пресі. У співавторстві з професором Київського національного університету О. Л. Липою в 1975 році написав підручник з ботаніки, за яким вчилися всі студенти природничих факультетів України. Згаданий навчальний посібник не втратив своєї значимості й до сьогодні. Повсякденну науково-дослідну роботу Іван Андрійович не відривав від педагогічної. За весь час викладацької діяльності в Криворізькому педагогічному інституті підготував більше трьох тисяч фахівців за профілем учитель-біолог.

Разом із О. Л. Бельгардом Іван Андрійович є засновником нового вчення – «степове лісознавство». І. А. Добровольський уперше в історії педінститутів розробив новий спеціальний курс «Основи біогеоценології».

Знання польської мови допомогло І. А. Добровольському в його наукових дослідженнях. На початку 60-х рр. ХХ ст. у Кракові почав виходити новий журнал Польського ботанічного товариства «Wiadomości botaniczne» (головний редактор Ф. Гурський), у якому друкувалися різного характеру ботанічні статті. Редакція «Українського ботанічного журналу» запропонувала І. А. Добровольському перекладати ці матеріали українською та друкувати їх короткий виклад на сторінках українського журналу. Вони подавалися наприкінці журналу у вигляді невеличких нотаток про дослідження та окремі спостереження, які проводилися в польських ботанічних садах. Переклади з польської І. А. Добровольського можна знайти на сторінках Українського ботанічного журналу протягом 20 років.

Самовіддана праця Івана Андрійовича в царині педагогіки була відзначена Міністерством освіти. За заслуги в галузі вищої освіти СРСР був нагороджений знаком «За відмінні успіхи в роботі». У 1980 році отримав звання Заслуженого працівника вищої школи України. У 1985 році Іван Андрійович Добровольський був удостоєний унікальної нагороди Всесоюзного товариства ґрунтознавців – ювілейної медалі «До 100-річчя виходу книги В. В. Докучаєва «Русский чернозем». Вищеназваною відзнакою нагороджувались наукові організації за значний внесок у дослідження сучасного стану природи. Його ім'я занесено до книги Трудової слави Дніпропетровської області. У Криворізькому державному педагогічному університеті на кафедрі ботаніки була відкрита іменна аудиторія на честь професора Добровольського, де встановлено меморіальну дошку й організовано куточок наукових праць на знак увічнення його пам'яті. Саме в цій аудиторії Іван Андрійович працював в останні роки свого життя.

У біобібліографічному покажчику представлено науковий доробок І. А. Добровольського, створений за 57 років науково-педагогічної діяльності.

Це – науково-методичні та навчально-методичні посібники, публікації у збірниках наукових праць і матеріалах наукових конференцій та статті у фахових періодичних виданнях. До покажчика включено також матеріали про життєвий шлях і наукові досягнення Івана Андрійовича Добровольського.

Розділ «На пошану пам'яті І. А. Добровольського» містить спогади викладачів, співробітників Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет», випускників природничого факультету. Вони знайшли найкращі та найвеличніші слова вдячності й найщирішої поваги.

У розділі «Основні віхи життя та діяльності І. А. Добровольського» подано *біографічну довідку* про життєвий шлях, науково-педагогічну й громадську діяльність Івана Андрійовича Добровольського та *перелік основних дат його життя й діяльності*.

Розділ «Науковий доробок І. А. Добровольського» має підрозділи:

1. Дисертації та автореферати дисертацій. 2. Науково-методичні та навчально-методичні посібники. 3. Публікації у збірниках наукових праць і матеріалах наукових конференцій. 4. Публікації у матеріалах наукових і науково-практичних конференцій та семінарів. 5. Статті в періодичних виданнях. Матеріал усередині підрозділів згруповано та розміщено за зворотною хронологією з виділенням років видання. У межах року – за алфавітом назв праць.

У розділі «Матеріали про життя та педагогічну і громадську діяльність І. А. Добровольського» вміщено публікації про життєвий і творчий шлях ученого. Матеріал розміщено у зворотній хронології, а в межах року – за алфавітом прізвищ та назв праць.

У розділі «Миті життя...» розміщено світлини з життя І. А. Добровольського.

Допоміжний апарат біобібліографічного покажчика – це:

- іменний покажчик, у якому наведено прізвища авторів, співавторів, упорядників, редакторів та інших осіб, відомості про яких є в бібліографічних записах;
- переднє слово від упорядників;
- схема групування матеріалу (зміст).

Джерела відбору документів для біобібліографічного покажчика – фонди, каталоги і картотеки Наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» та Інтернет-ресурси. Астериском (*) позначено видання, які вдалося знайти, але вони відсутні у фонді бібліотеки.

Хронологічні рамки відбору документів: 1952–2015 рр.

Покажчик містить 132 записи українською та російською мовами і має суцільну нумерацію.

Бібліографічний опис здійснено згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

Електронна версія покажчика розміщена на веб-сайті Наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «КНУ»: <http://kdpu-library.ucoz.ru/>

Покажчик адресовано освітянам, природознавцям, фахівцям у галузі природничих наук, викладачам, студентам, учителям шкіл з метою популяризації наукового доробку І. А. Добровольського та впровадження в практику роботи його наукових та педагогічних здобутків, які є неоціненним вкладом для розвитку сучасної науки.

РОЗДІЛ 1

НА ПОШАНУ ПАМ'ЯТІ І. А. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

Пам'яті професора Івана Андрійовича Добровольського

Науково-педагогічна діяльність доктора біологічних наук, професора кафедри ботаніки Криворізького педагогічного інституту Івана Андрійовича Добровольського стала невід'ємною частиною його життєвого шляху і залишила по собі не тільки видатні наукові досягнення, але й спогади людей, дотичних до цієї видатної особистості.

Професор І. А. Добровольський був тим видатним українським науковцем, чий наукові погляди, невтомність і громадська активність сформували напрями практичної реалізації теоретичних узагальнень багаторічних і цілеспрямованих досліджень рослинного покриву міста, стали підґрунтям розвитку екологічної, біологічної науки, її нових галузей, створення системи озеленення міста та фітооптимізації порушених діяльністю людини територій.

Іван Андрійович прожив складне, насичене подіями життя. Після закінчення школи, навчався на факультеті біології та хімії Поліського педагогічного інституту та природничому факультеті Криворізького педагогічного інституту, працював асистентом кафедри ботаніки та вчителем і завучем семирічної школи у Краснодарському краї. Пройшов усю війну від жовтня 1941 до травня 1945 хімінструктором інженерно-саперних військ, був важкопоранений і майже рік лікувався у шпиталях. Повернувшись до Кривого Рогу, працював у педагогічному інституті асистентом, старшим викладачем, доцентом, завідувачем кафедри ботаніки, деканом природничого факультету, професором кафедри.

На всіх етапах професійного зростання невід'ємною і життєво необхідною для Івана Андрійовича Добровольського була наукова діяльність, пов'язана з дослідженням флори й рослинності Криворізького регіону, яка

поступово, завдяки таланту аналітично мислячого дослідника, оформлювалася у завершені наукові публікації та дисертації.

Робота під керівництвом професора, доктора біологічних наук Дніпропетровського державного університету Олександра Люціановича Бельгарда результатувала багаторічні дослідження флори і рослинності Криворізького регіону у вигляді кандидатської дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук.

Її основні висновки – встановлення видового складу дендрофлори, виділення видів та рослинних угруповань стійких до несприятливих умов середовища, газостійких відносно ступеня загазованості повітря, визначення видів перспективних для фіторекультивациі та найбільш небезпечних видів бур'янових рослин для штучних лісових насаджень – показали високу фаховість, талант, аналітичні здібності молодого науковця-дослідника.

Розуміння необхідності розбудови системи озеленення міста надихнуло І. А. Добровольського на участь у створенні зеленої зони біля ст. Довгинцево, в інших місцевостях Криворіжжя. З його ініціативи та за його проектом було засновано парк ім. Гагаріна, який мав березову, кленову, тополину алеї та гай віргінського ялівцю.

Разом з колегами кафедри, студентами Іваном Андрійовичем Добровольським було ініційовано й закладено новий ботанічний сад педагогічного інституту на проспекті Гагаріна, видовий склад якого представляли рослини з різних країн.

Подальші багаторічні наукові дослідження в тісній співпраці з Комплексною експедицією Дніпропетровського державного університету, узагальнені в блискуче захищеній дисертації на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук, стали підґрунтям розробки наукових основ оптимізації техногенних ландшафтів Криворіжжя з використанням вперше запропонованого еколого-біогеоценологічного підходу до пізнання процесів техногенезу, розробленій типології техногенних екотопів Криворіжжя та шкали газостійкості поширених в озелененні інтродукованих видів рослин,

визначених перспективних видів і угруповань для озеленення техногенних місцезростань, доведеної ефективності передпосівної обробки насіння трав'янистих рослин для підвищення їх газостійкості та індикаторної ролі лишайників, мохів, макроміцетів для степового техногенного ландшафту.

Зазначені результати доповнили техногенну (індустріальну) екологію та біогеоценологію, яка стала теоретичною і практичною основою створення системи озеленення міста (парки, сквери, алеї), фітооптимізації територій металургійного та гірничо-збагачувальних комбінатів, інших підприємств, закріплення поверхні шламосховищ і відвалів засобами озеленення і заліснення, покращення екологічних умов та якості життя жителів Кривого Рогу.

Більше 100 наукових публікацій, підручник з ботаніки у співавторстві з професором Київського університету О. Л. Липою – джерело ботанічних знань сучасних студентів природничих факультетів України, цілі покоління вчителів-біологів, підготовлених для освіти Дніпропетровського регіону, які в роки навчання були безпосередніми учасниками наукової діяльності Івана Андрійовича Добровольського, віддзеркалюють безперечну вагомість цієї видатної непересічної особистості в розвитку біологічної науки, життєписі кафедри ботаніки та екології, природничого факультету, педагогічного інституту, міста Кривого Рогу.

*Едуард Олексійович Євтушенко,
канд. біолог. наук, доцент,
завідувач кафедри ботаніки та екології
КПІ ДВНЗ «КНУ»*

ІВАН АНДРІЙОВИЧ ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ

(короткий біографічний нарис)

Іван Андрійович Добровольський народився 14 квітня 1916 року в селі Мар'янівці Баранівського району Житомирської області в родині лісників у третьому поколінні. Дитинство Івана Андрійовича проходило на Поліссі. По закінченню чотирирічної початкової школи продовжив навчання в семирічці містечка Мархлевська, що вважалася робфаком Поліського педагогічного інституту. У вересні 1933 року став студентом факультету біології та хімії цього ж інституту, що функціонував у Києві. Більш за все цікавився ботанікою, працював у лабораторії та вузівській селекційній станції. У 1935 році після закриття інституту Добровольського разом зі студентською групою перевели до Криворізького педагогічного вишу. Адже саме в цьому навчальному закладі весною 1935 року було утворено природознавчий факультет, а в жовтні того ж року – кафедру ботаніки як матеріальну, науково-методичну та дослідну базу біологічного факультету. Навесні 1936 року брав участь у становленні першого на Криворіжжі ботанічного саду на узбережжі Саксагані в центральній частині міста вздовж сучасної вулиці Харитонова. Місце розташування обрано не випадково. Саме тут через часті розливи ріки протягом останніх 150-200 років утворились цінні наносні ґрунти. Довоєнна площа саду складала 7,2 га.

Навчальний курс Іван Андрійович завершив у 1937 році з відзнакою й дістав призначення на кафедру ботаніки, де й пропрацював у сукупності 57 років. Пройшов шлях від асистента до професора, завідувача кафедрою, декана факультету. Лише в роки війни він залишив інститутські аудиторії. Асистент Добровольський читав лекції, працював зі студентами, проводив наукові розробки в лісових масивах, міських скверах і зеленій зоні педінституту. До 1941 року працював на посаді викладача, згодом старшого викладача. Лабораторією під відкритим небом для Івана Андрійовича слугували масиви Гурівського лісу, де він підіймався сходишками від студента й аспіранта до кандидата і доктора біологічних наук. Наставниками Добровольський

вважав В. В. Докучаєва, О. О. Ізмаїльського, Г. М. Висоцького й свого вчителя та наукового керівника професора Дніпропетровського університету Олександра Люціановича Бельгарда.

Після евакуації навчального закладу в 1941 році добровольцем пішов на фронт. У роки Другої світової сержант інженерно-саперних військ спеціального батальйону Південно-Східного (згодом Сталінградського) фронту Іван Андрійович Добровольський брав участь в обороні Ростова, воював під Сталінградом, споруджуючи потаємні переправи на Дону, облаштував дзоти та бліндажі на підступах до Волги, форсував Дніпро та Віслу, визволяв Крим та Сандомир.

24 квітня 1945 року під час штурму польського містечка Баутцен, що на річці Шпрее, зазнав важкого поранення. Унаслідок високої ампутації втратив ногу. Реабілітація тривала довгих два роки. За бойові заслуги був представлений до державних нагород, зокрема, одержав два ордени Червоної Зірки, ордени Великої Вітчизняної війни першого та другого ступенів і численні медалі.

У післявоєнний час, незважаючи на складне фізичне ушкодження, займався роботою з відродження кафедри біології Криворізького педагогічного інституту, постійно організовував наукові дослідження з метою вивчення української флори. Разом з криворізькими студентами здійснив піші експедиції Придніпровськими степами й Кримськими горами. Керував студентською практикою в Давидівському парку. Втративши ногу на фронті, професор Добровольський ніколи і нічим не виказував, що йому незручно з протезом.

По завершенню війни Добровольський продовжив наукові розвідки в царині геоботаніки. Разом з київським ученим-лісознавцем С. І. Іванченком та В. І. Чепурновим створив унікальну зелену зону неподалік від станції Довгинцево, садив дерева в парку імені Горького, планував сквер біля другої міської лікарні, проектував піонерський парк ім. Гагаріна. За його задумом в означеному парку були створені березова, кленова та тополина алеї й невеликий гай віргінського ялівця. Іван Андрійович займався не лише

проектуванням майбутніх зелених зон, він власноруч знаходив насіння, здійснював підбір рідкісних саджанців. Ні віддаленість, ні примхи погоди ніколи не були перешкодою для наполегливого дослідника. Він часто виїздив у ліс, вивчаючи якісний склад деревних порід, типи посадок та ґрунти.

Добровольський поставив собі за мету: дати об'єктивну оцінку досвіду степового лісорозведення на Криворіжжі. Результатом проведеного дослідження став успішний захист у 1952 році кандидатської дисертації, яка була присвячена вивченню рослинності Кривого Рогу і, перш за все, Гурівського лісу. У 1953 році Івану Андрійовичу присвоєно звання доцента. У 1964 році на прохання Добровольського київський професор С. І. Івченко надіслав до Кривого Рогу на кафедру ботаніки педагогічного інституту кілька живців Шевченківської верби, виплеканої генієм українського народу в казахських степах на засланні. В урочистій обстановці за участю вихованців середньої школи № 8 дві верби були посаджені біля пам'ятника Т. Г. Шевченку навпроти головної пошти та міського театру.

Наприкінці 70-х років Добровольський працював над докторською дисертацією за темою: «Еколого-біогеоценологічні основи оптимізації техногенних ландшафтів степової зони України шляхом озеленення та заліснення». У процесі дослідження Іван Андрійович зібрав великий і цінний матеріал про вплив промислових забруднень атмосфери на ґрунти, розвиток рослин, розробив шляхи поліпшення умов для їхнього росту на Криворіжжі. Разом із колегами знайшов такі породи дерев, що можуть прижитися при негативних змінах атмосфери. 26 грудня 1980 року Президіум Вищої атестаційної комісії СРСР присудив Добровольському науковий ступінь доктора біологічних наук. 1981 року Івану Андрійовичу було присвоєно звання професора. Його дисертація стала наріжним каменем озеленення відвалів, шламосховищ, промислових майданчиків гірничо-металургійного виробництва.

Іван Андрійович експериментував із деревонасадженнями на відвалах кар'єрів і шламовідстійників, досліджував, які дерева й чагарники розвиваються краще під впливом промислового пилу й газу. На рахунок

Добровольського десятки унікальних дерев, вирощених на Криворіжжі. Він підготував характеристики майже на п'ятдесят видів флори. Разом зі своїми учнями Дмитром Іларіоновичем Трайтаком та Наталією Василівною Гайовою Добровольський заклав новий ботанічний сад педагогічного інституту в районі 98-го кварталу, таким чином створивши для КДПІ два ботанічних сади.

Добровольський першим у Кривбасі перевів поняття «екологія» з теоретичної площини у практичний розріз. Його кандидатська й докторська дисертації були присвячені оптимізації ландшафту Криворізького басейну, з метою створення сприятливих умов для життя і праці людей. Іван Андрійович детально вивчав особливості розвитку деревних насаджень поблизу промислових об'єктів заводу «Криворіжсталь», можливості рекультивації пошкоджених гірничими роботами земель. Проводив експериментальний пошук тих порід дерев, які могли найбільшою мірою протидіяти запиленню атмосфери. До таких дослідник відносив тополі, каштани, горобину та кущі троянди. Невипадково Кривий Ріг славиться своїми тополями, які є найкращими природними захисниками від промислового пилу. Дослідник вважав, що місто варто озеленювати посухостійкими породами береста, дрібнолистим осокором, дубами. Працював над розробкою елементів агротехніки заліснення відвалів і шламосховищ. Під керівництвом Івана Андрійовича Добровольського студенти Криворізького педагогічного інституту засівали відвали пустих порід кар'єрів Південного та Новокриворізького гірничозбагачувальних комбінатів для їх озеленення та зміцнення. На сотнях гектарів рекультивованих земель Північного ГЗК висаджувалися квіти, пшениця, помідори. На думку науковця, з часом до Кривого Рогу могли б приїздити туристи, як на Кавказ чи до Карпат, щоб подивитися на зелені гори, створені руками людини. Ця теза дослідника, висловлена в середині 80-х років ХХ століття, досить актуально звучить на початку ХХІ століття в рамках програми розвитку індустріального туризму Криворіжжя. У своїх наукових працях учений висловлював ідею перетворення промислового Криворіжжя в місто-сад.

Іван Андрійович Добровольський є автором багатьох наукових праць і численних статей у збірниках академічних видань та наукових журналах. Він був членом проблемної наукової ради Академії наук Української РСР, керував криворізькою групою Українського ботанічного товариства. Учений постійно виступав на наукових конференціях, симпозиумах, друкувався в місцевій періодичній пресі. У співавторстві з професором Київського національного університету О. Л. Липою написав підручник з геоботаніки, за яким вчилися всі студенти природничих факультетів України. Згаданий навчальний посібник не втратив своєї значимості й до сьогодні. Повсякденну науково-дослідну роботу Іван Андрійович не відривав від педагогічної. За весь час викладацької діяльності в Криворізькому педагогічному інституті підготував більше трьох тисяч фахівців за профілем учитель-біолог. Чимало вихованців Добровольського стали педагогами й ученими, серед них є доктори й кандидати наук, доценти й професори. Навіть у похилому віці виконував обов'язки куратора студентської групи. Кураторські години були справжньою школою духовного очищення й морального становлення для підростаючого покоління. Незважаючи на вік, неодноразово зі студентами здійснював виїзди на практику до Карпатських гір.

Самовіддана праця Івана Андрійовича в царині педагогіки була відзначена Міністерством освіти. За заслуги в галузі вищої освіти СРСР був нагороджений знаком «За відмінні успіхи в роботі». За досягнення в галузі освіти й педагогічної науки Міністерством освіти УРСР нагороджений медаллю А. С. Макаренка. У 1980 році отримав звання заслуженого працівника вищої школи України. У 1985 році Іван Андрійович Добровольський був удостоєний унікальної нагороди Всесоюзного товариства ґрунтознавців – ювілейної медалі «До 100-річчя виходу книги В. В. Докучаєва «Русский чернозем». Вищеназваною відзнакою нагороджувалися наукові організації за значний внесок у дослідження сучасного стану природи. Вручив медаль президент Всесоюзного товариства ґрунтознавців В. А. Ковда. Ім'я Івана Андрійовича Добровольського занесено до книги Трудової слави

Дніпропетровської області. У Криворізькому державному педагогічному університеті на кафедрі ботаніки була відкрита іменна аудиторія на честь професора Добровольського, де встановлено меморіальну дошку й організовано куточок особистих речей на знак увічнення його пам'яті. Саме в цій аудиторії Іван Андрійович працював в останні роки свого життя.

Іван Андрійович Добровольський помер 9 червня 1996 року. Похований на Криворізькому кладовищі Центрально-Міського району. Професор Добровольський залишив після себе значну наукову спадщину, численних учнів, які продовжують розпочаті ним дослідження в галузі промислової ботаніки, моніторингу довкілля, поглиблюють біогеоценологічні дослідження в умовах техногенного забруднення, оберігають рідкісну флору Криворіжжя.

*Артур Олександрович Дробот,
науковий співробітник
КЗК «Міський історико-краєзнавчий музей»*

ЖИВА СПРАВА

Долучаючись до столітнього ювілею професора Добровольського Івана Андрійовича пригадую десятиліття роботи при його адміністративному й науковому керівництві, віддаю глибоку шану йому як людині, особистості, громадянину.

Іван Андрійович був простим і водночас високоінтелегентним інтелектуалом з великим професійним потенціалом, доступним для студентів і авторитетним для співробітників. Це яскрава й самобутня особистість, що проявила себе як громадянин-патріот, сумлінний освітянин, наполегливий учений з ясною головою, щирим серцем, відкритою душею.

Новаторством і наполегливістю завідуючого кафедрою ботаніки при Криворізькому педінституті були здійснені кардинальні зміни щодо натуралізації навчального процесу – цілеспрямовано проводилися виїзні польові практики, модернізувалися практичні заняття шляхом створення

методичних посібників, впровадження інноваційних методів навчання, використання власного підручника з ботаніки, виданого українською мовою.

Великим внеском у справу вивчення ботаніки було створення при інституті під егідою Івана Андрійовича ботанічного саду, видовий склад якого представляли декілька сот місцевих і інтродукованих деревно-чагарникових рослин. Особливою цінністю ботсаду було зібрання верб (саліцетум), шишконосів (коніферетум) та гарно квітучих видів рослин.

Як науковець, професор Добровольський створив типологію регіональних деревних насаджень, розвивав науковий напрямок учення про біогеоценоз, розробив концептуальні засади оптимізації довкілля промислово-техногенних ландшафтів, впроваджував ідеї провідних учених Сукачова, Висоцького, Лавренка.

Іван Андрійович – гідний спадкоємець і продовжувач справи свого вчителя професора Бельгарда О. Л., для якого життєвим кредо було «творити добро». Добра освітянська справа професора Добровольського знайшла втілення в багатьох випускниках педінституту, які теж стали гідними його послідовниками.

Усією своєю діяльністю професор Добровольський зробив добру справу. Ця справа пережила земну його присутність – жива справа.

Комісар Іван Олексійович

СПОГАДИ ПРО СПРАВЖНЮ ЛЮДИНУ, НАУКОВЦЯ, БОТАНІКА, ЕКОЛОГА – ІВАНА АНДРІЙОВИЧА ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

У 1982 році, після закінчення аспірантури в Черкаському педагогічному інституті, я був направлений Міністерством освіти на роботу викладачем при кафедрі зоології в Криворізький педагогічний інститут. Усі відомі ботаніки в Черкасах і Києві – Іван Григорович Дерій, Олександра Никифорівна Моляка, Володимир Соломаха та інші, коли довідувались від мене, куди я їду працювати, зразу захоплено казали: «О, там на кафедрі ботаніки працюють

Іван Андрійович Добровольський і Наталя Василівна Гайова! Обов'язково передавай теплі вітання!». Під час першого ж візиту на кафедру ботаніки я так і зробив.

Іван Андрійович відразу справив на мене найприємніші враження – розумний, доброзичливий, спокійний. Тим паче з'ясувалось, що я вивчав ботаніку в Мелітопольському педінституті в Галини Олексіївни Сакало, виявилось, що І. А. Добровольський здавна підтримував дружні наукові зв'язки з нею і її чоловіком, Дмитром Івановичем Сакало, відомим дослідником флори євразійських степів. Іван Андрійович і Галина Олексіївна з колегами створили гарні підручники для вузів з систематики нижчих і вищих рослин, морфології та анатомії рослин. До речі, вони і зараз користуються попитом серед науковців і студентів.

До викладачів і студентів ставився з великою повагою, частенько надавав цінні поради. Якось, через декілька років, питає в мене: «А ти іспити приймаєш за білетами?». Я кажу: «Так». «А краще у вигляді співбесіди. Менше часу тратиш, шпаргалки відпадають, зразу зрозуміло з декількох питань, що людина знає», – радить він. З того часу я ще ні разу не зрадив цій традиції.

Незважаючи на похилі роки й хвору ногу, завжди любляв приїздити на старенькому «Запоріжці» на польову практику в Гурівському лісі. Поведє студентів десь у балку й привчає їх знати не тільки назви й систематичне положення рослин, але й досліджувати екологію, рослинні асоціації. Завжди брав із собою дротяну рамку 1м² і показував, як за методом Браун-Бланке підраховувати кількість рослин кожного виду, важити їх, розраховувати біомасу та інші показники. Учив майбутніх біологів цілісного сприйняття природи. Живо цікавився нашим польовим побутом. Чи не холодно в палатках? Чи добре харчуємося? А що там цікавого знайшли зоологи?

*В. І. Стригунов,
завідувач кафедри зоології, фізіології та валеології*

СПОГАДИ ПРО ІВАНА АНДРІЙОВИЧА ДОБРОВОЛЬСЬКОГО – УЧИТЕЛЯ, ВЧЕНОГО, ПОДВИЖНИКА ПРИРОДОЗНАВСТВА

З глибокою шаную згадуємо світлої пам'яті Івана Андрійовича Добровольського – мудрого наставника Криворізьких природознавців.

Великою честю для них було співпрацювати з Іваном Андрійовичем тому, що він прагнув створювати і примножувати зелені насадження в техногенних ландшафтах Криворізького залізорудного басейну.

З приємною теплотою й вдячністю згадую студентські роки, коли Іван Андрійович цікаво викладав лекційний матеріал, він знав усі назви рослин латинською термінологією, завдяки феноменальній пам'яті. Він умів дохідливо й переконливо пояснювати, що природничі дослідження необхідні для суспільства, для майбутнього нашої країни. Саме тому багато його випускників стали знаменитими ентузіастами природознавства, науковцями, дослідниками Криворіжжя.

Ніколи від нього не було чути скарг на матеріальні негаразди, на те, що не вистачає часу для наукового пошуку та особистого життя.

Під його керівництвом у 1966 році проводилися перші насадження ботанічного саду на території педінституту. Для закладання ботсаду була складена спеціальна картосхема, де треба висаджувати різні ботанічні види рослин. Із різних регіонів України та колишнього Радянського Союзу завозилися декоративні садово-паркові рослини – чагарники, деревні та ліановидні форми.

Досі дивуюся, де Іван Андрійович знаходив сили й час саме чітко організовувати студентів природничого факультету для догляду за молодими насадженнями, адже на першому місці стояло питання постійного поливу насаджень.

Наступного 1967 року в молодому ботсаду почали проводити екскурсії для студентів та учнів середніх шкіл м. Кривого Рогу.

Мої спілкування з Іваном Андрійовичем особливо пожвавилися, коли в 1989 році була захищена моя кандидатська дисертація, присвячена вивченню

еколого-біологічних особливостей штучних насаджень промислового регіону степового Криворіжжя.

Як науковець, Іван Андрійович також був унікальний. Його наукові інтереси й напрями наукової думки були нестандартними, як і матеріали досліджень. Слід відзначити, що його доробок ще буде постійно розкриватися й отримувати високу оцінку наступними дослідженнями його внеску в історію наукового світу.

Найкращим пам'ятником нашому Вченому буде розвиток його ідей в нашій науковій роботі, утвердження справедливості, відповідальності та працелюбності в науковому пошуку.

Кожен його студент у своєму ставленні до людей старатиметься бути таким, яким був для нас Іван Андрійович Добровольський.

*Є. Д. Ющук,
канд. біолог. наук, доцент кафедри ботаніки
та екології
КПІ ДВНЗ «КНУ»*

Спогади про Вчителя

Моє життя значною мірою визначилося зустріччю з Іваном Андрійовичем Добровольським у 1969 році, коли я був студентом I курсу Криворізького державного педагогічного інституту. Іван Андрійович запросив мене на кафедру ботаніки, запропонувавши займатися науковою роботою, а саме грибами. По-перше, для мене це було дуже престижним, а по-друге, я мало що знав про цю групу організмів, майже не зустрічав, а тим більше не куштував. Я пішов у сади та парки Кривого Рогу, перед цим ознайомився з особистими визначниками вищих грибів, з бібліотекою Івана Андрійовича Добровольського на польській, чеській та німецькій мовах. Першою знахідкою, яка зацікавила мене була Глива українська або плеврот черепічастий. Саме в цей час вийшла

у світ книжка М. Я. Зерової «Їстівні та отруйні гриби України». Серед трутових грибів на той час була відома книга Бондарцева А. С. і Зингера Р. А. «Руководство по сбору высших базидиомицетов...» 1950 року. Я досить добре малював аквареллю і через деякий час у мене зібралася колекція власних малюнків. Далі мої уподобання дещо розширилися і я поглибив свої знання про біохімічні властивості вищих грибів, а саме алелопатією плеврота черепічастого й інших грибів з насінням редису червоного з білим кінчиком. Це стало моїм першим успіхом, участю в конференції та публікацією. Завжди поруч відчував батьківську допомогу свого вчителя Івана Андрійовича Добровольського.

Велике значення для подальшого формування мене як біолога мало те, що Іван Андрійович взяв мене із собою в справжню подорож до Самарського бору – справжнього лісу, що розташувався в степу найпівденніше серед бореальної флори. Ми плвли на невеликому катері по р. Самарі (притока р. Дніпро). На її берегах густою стіною підіймалася розкішна природа, насичена співом птахів та різноманіттям заплавних рослин. Це вражало й переповнювало радістю. Пункт призначення – с. Андріївка Новомосковського району. Раніше це був табір з палаток, у якому протягом усього літа жили студенти та професорсько-викладацький склад кафедри геоботаніки Дніпропетровського державного університету. Називалася вона КЕДУ (комплексна експедиція Дніпропетровського університету з вивчення лісів Півдня України та Молдавії). В основному це були геоботанічні дослідження, які об'єднували діяльність різних учених – як ботаніків, так і зоологів. Справжній центр наукових досліджень володів вантажними автомобілями, польовими лабораторіями та катерами. На правому березі р. Самари проходило як студентське життя, так і дозвілля. Воду для приготування їжі брали з р. Самари, вона була чиста, на ній плавало жовте латаття, у ній купалися в спекотні дні.

Справжнім відкриттям для мене стало знайомство з професором, док. біолог. наук Бельгардом Олександром Люціановичем – керівником КЕДУ

й учителем І. А. Добровольського. Ця людина добре знала флору лісу й степу та спрямовувала всі дослідження в геоботанічному напрямку. Сам учень академіка Г. М. Висоцького заснував степове лісівництво та практичні навички створення лісів у степу. Це в свою чергу привело І. А. Добровольського до заснування своєї типології заліснення порушених екотопів Кривбасу. Це згодом вилилося в написання докторської дисертації.

На Присамарському стаціонарі мені вдалося знайти 45 видів різноманітних грибів, і це по суті був вклад у звіт про біорізноманіття Самарського лісу. Дослідження послужили до написання моєї першої статті у Українському ботанічному журналі – «Мікофлора Присамарського лісу». Велику допомогу при цьому надали І. А. Добровольський та О. Л. Бельгард, які стали моїми «хрещеними батьками» в написанні статті. Моє сумління відзначили професори кафедри Московського університету Работнов Т. А., Дилліс Н. В. та Малиновський К. А., які приїжджали до експедиції з метою вивчення досвіду наукових досліджень. Мені пощастило, що систематики ботаніки мене вчив сам О. Л. Бельгард, крім того, я вивчив такі дисципліни, як геоботаніку та ґрунтознавство, які я використовував упродовж усього життя під час викладання в Криворізькому національному університеті на кафедрі прикладної екології та при виконанні різного роду біогеоценологічних досліджень Кривбасу.

Слід зазначити, що всі дослідження, які проводилися на Криворіжжі, Іван Андрійович та керована ним кафедра ботаніки проводила під егідою біоценологічних досліджень, які стали доробком журналу «Степове лісознавство», який видається і нині кафедрою геоботаніки Дніпропетровського національного університету.

Мені дуже пощастило, що я вчився в Івана Андрійовича Добровольського та працював під його керівництвом на кафедрі ботаніки та екології Криворізького державного педагогічного інституту. Він надзвичайно багато знав і цікаво проводив лекції, завжди був усміхнений. Ніколи не сердився, навіть зауваження й ті робив з посмішкою, він перший і поки що останній

професор, док. біолог. наук на Криворіжжі. Він добре знав флору Криворіжжя, добре розумівся на грибах, мохах та лишайниках. На спочатку помаранчевому, а потім синьому «запорожці» з ручним управлінням його часто можна було зустріти в Криворізькому ботанічному саду, бачити на вулиці Харитонова, ботанічному саду на залізничному селищі Довгинцево, парках та скверах Кривого Рогу. Це був учений-робітник. «Завжди, коли їдеш у трамваї чи тролейбусі, – говорив він, – включай розум, і до площі «Визволення» декілька абзаців статті будуть зроблені, залишиться їх тільки записати». Він дуже любив вулицю Карла Маркса і під вечір там відпочивав, читав пресу, особливо його цікавило будівництво на Криворіжжі.

Він болісно сприймав новини про занедбання ботанічного саду на залізничному селищі Довгинцево та ботанічного саду по вул. Харитонова. Часто перераховував видовий та кількісний склад цих насаджень і все ж сподівався на їх реставрацію та охорону. Тішився новими насадженнями дерев та кущів на теренах Криворіжжя, зелений світ були для нього не тільки втіхою, але й внутрішнім стрижнем його душі – то ж не дивно, що його можна завжди зустріти на лавці в парку ім. Ю. Гагаріна, що в Центрально-Міському районі.

Його вчення про зони техногенного забруднення відомі не тільки студентам педагогічного інституту та технічного університету в Кривому Розі, але й екологам з інших регіонів України та інших країн. Воно дало змогу зробити порівняльну картину змін, які відбуваються в екосистемах на різному віддаленні від джерел промислових підприємств, в даному випадку Криворіжжя. Іван Андрійович тривалий час вів моніторинг зелених насаджень Кривого Рогу на предмет газостійкості зростаючих порід. Він запропонував ряд газостійких порід, які ввійшли в перелік рослин для озеленення Кривого Рогу та інших промислових центрів України і по праву заслугогував на звання першого еколога на Криворіжжі.

Його лекції з курсу ботаніки нижчих рослин стали основою для написання книги «Ботаніка. Систематика нижчих і вищих рослин» разом

з київським ботаніком О. Л. Липою. Ось уже сорок перший рік беруть до рук цю книгу студенти-біологи. Мені довелося вчитувати її до друку, і тепер я маю змогу перечитати цю книгу-реліквію з дарчим надписом «Начинающому микологу дорогому Коле Тарану на добрую пам'ять от автора 28.05.1975 р.».

Не можна не згадати про Шевченкову вербу, яка зростала біля центрального поштамту. До неї мав пряме відношення Іван Андрійович. Історія цієї верби повертає нас до драматичних часів заслання поета. Про це розповідає він сам у листі до М. О. Осипова датованому 20 травня 1859 року. «Ви пишете мені, щоб я вам писав про моє життя-буття. Ось вам один епізод». Далі Тарас Григорович розповідає, що в 1850 році, коли його переводили з Орської фортеці в Новопетровське укріплення, на вулиці Гур'єва він підняв свіжу вербову паличку. На городі біля казарм встромив цю паличку в землю. Поет постійно поливав рослину, пестував її. Згодом вербичка прийнялася, пустила ніжні паростки. «Ось вам один-однісінький відрадний епізод із мого одноманітного безрадінного життя, – продовжує Шевченко. – Вербка моя уже виросла і прикриває мене в пекучі дні своєю густою тінню», – такими словами закінчується лист.

Багато часу минуло відтоді, а вербка насаджена поетом у Новопетровському укріпленні росте і є живим свідком цієї незвичайної історії. Люди дбайливо її доглядають, охороняють від хвороб і шкідників.

З нагоди 150 річного (1964 рік) з м. Шевченка Гур'євської області Казахської РСР прийшла незвичайна посилка – 47 живців верби, посадженої поетом на засланні. Живці шевченківської верби висаджено в Києві, Харкові, Каневі, Львові, Дніпропетровську. Навесні 1964 року Київські ботаніки (Гуров С. І. та Івченко) надіслали на кафедру ботаніки педагогічного інституту декілька живців. В урочистій обстановці, за участю учнів СШ №8 Іван Андрійович посадив дві вербички біля пам'ятника Т. Г. Шевченка проти міського театру. Одна вербка загинула, інша прижилася. Декілька раз поновлювали насадження верби, але в останні роки це місце пустує і чекає на

добру волю криворіжців посадити Тарасову вербу. Адже в місті є дерева від цієї верби.

Доля визначила місце життя – Степ. Йому, який народився серед величі лісів Полісся, чогось не вистачало в повсякденні. Він вирішував, що і як на Криворіжжі буде. Він здійснив свою мрію. Згодом біля гірничорудних комбінатів, заводів, на гірських відвалах, уздовж доріг силами трудових колективів міста, студентів з'являлися зелені насадження. Але перед цим експериментально було перевірено здатність деревостану жити на території великого забруднення, вічної нестачі води. Ліси у вигляді лісонасаджень, парків, скверів прижилися біля людини. Захищають від нещадної спеки, руйнівного впливу, прикрашають довкілля. Свою любов до лісу він переніс на студентів, аспірантів та однодумців-викладачів.

Він дуже любив Гурівський ліс. Часто їздив до нього – і на одній нозі з протезом мандрував до столітніх дубів, букових насаджень. Війна обмежила його рухливість та не зупинила поклик його душі до природи. На екскурсіях він передавав свою любов численним студентам, то й не дивно що його ім'я святе для всіх учителів біології нашого міста й України. З І. А. Добровольського почала зароджуватися промислова ботаніка, яка потім перейменувалася в промислову екологію. А зараз в Криворізькому національному університеті відбувається підготовка інженерів-екологів. Його слова стали пророчими. Якось він сказав мені: «Я вже не доживу, а ти доживеш до того, що в гірничому інституті будуть готувати інженерів-екологів». І цю роботу втілює у життя перший завідувач кафедри екології, професор, міський голова Ю. Г. Вілкул, для якого екологічний стан міста є першочерговою, невідкладною роботою.

Зі світлини з посмішкою до нас вглядаються дорогі риси мудрого вчителя, людини доброї душі, терплячого наставника Івана Андрійовича Добровольського.

*М. А. Таран,
випускник природничого факультету*

До 100-річчя від дня народження

Я вдячний долі за те, що в моєму житті був Іван Андрійович Добровольський! Я навчався в Криворізькому педагогічному інституті на природничому факультеті, де Іван Андрійович викладав природничі дисципліни. Він став моїм наставником і вчителем у житті й науці. Я пишаюся тим, що мені поталанило вчитися під його керівництвом. Він завжди вірив, що тільки енергія душі кожного з нас може зробити світ і наше буденне життя кращим. Іван Андрійович на той час мав великий доробок: численні винаходи, наукові праці, дослідження, експерименти, досвід проведення наукових конференцій, симпозіумів, екскурсій. Його науковий талант, мудрість посіяли в багатьох серцях віру, надію та любов – його життєвий шлях слугував і слугує нам взірцем у здійсненні благородної справи навчання й виховання майбутнього вчителя-біолога.

Мені пощастило бути поруч із ним, бути свідком його професійно-наукової гуманної Величі під час навчання в інституті. Я вклоняюся перед його неповторним освітянським науковим талантом, самовідданою працею, бездоганною діяльністю, громадянською активністю, постійним прагненням удосконалювати біологічну науку.

Для мене Іван Андрійович – взірець, без якого не пишеться життєва повість жодної людини. Він навчав духовності й правди, відкривав жагу до знань із природничих наук, таїни науки. Він посіяв у серцях багатьох студентів зерна добра й любові, щедро политі животворними лекціями, екскурсіями в природу.

Велика честь і щастя, що в моєму житті був наставник, великий педагог, науковець – Іван Андрійович Добровольський.

Протягом навчання в інституті й після закінчення ми часто спілкувалися, його поради суттєво вплинули на мою подальшу долю педагога, керівника навчальної установи і як особистості.

Здійснилася мрія молодості – ліси та паркові зони, сквери на Криворіжжі ростуть і збільшують свої площі. Життя прожито не даремно.

Разом з ним працювали досвідчені педагоги-науковці:

- Бень Григорій Григорович, учений-агроном, блискучий фахівець з виноградарства, садівництва, вирощування сільгоспкультур;
- Гаєва Наталя Василівна, викладач систематики рослин;
- Сидоренко Ілля Дмитрович, викладач курсу мікробіології;
- Боченко Віра Вереміївна, знавець зоологічної фауни;
- Риженко Віктор Іванович, викладач фізіології людини;
- Шанда Володимир Іванович, викладач генетики;
- Давидов Іван Андрійович, викладач фізіології рослин;
- Комісар Іван Олексійович, викладач ботаніки;
- Ющук Євген Давидович, викладач ботаніки, великий фахівець з ґрунтознавства;
- Сучкова Лідія Едуардівна, викладач курсу методики біологічних наук.

Вони разом з І. А. Добровольським працювали над його мрією – перетворенням індустріального Криворіжжя на місто-сад і паркову зону.

У 1996 році не стало вчителя, наставника, науковця, не стало духовної мекки, до якої хотілося приходити, з яким хотілося радитися бодай подумки.

Але авторитетні педагоги, науковці, вчені такого рівня не вмирають. Бо живуть їхні ідеї, послідовники, розробки, методи, дослідження, книги і ті, кого він учив професії і життя.

Результати наукових експериментів і спостережень складають творчий науковий доробок І. А. Добровольського у 160 наукових працях. Його працездатність та невтомність вражала й захоплювала студентів, молодих науковців. Пам'ятаю, що в нього, інваліда Великої Вітчизняної війни, було два «запорожці» (спочатку жовтий, а потім синій), їх можна було часто бачити в різних куточках Криворіжжя – біля шламосховищ, відвалів, кар'єрів, де проводилося заліснення, а також у парках, скверах, ботанічних садах, лісництвах міста, де він спостерігав за рослинністю міських екосистем.

Завжди був привітним, підтягнутим, цінував кожну хвилину, кожен крок по землі. На одній нозі встигав робити більше, ніж інші на двох, а під час лекцій жодного разу не присідав.

Іван Андрійович постійно організовував наукові експедиції з вивчення української флори й пішки разом із студентами виходив уздовж і впоперек і Придніпровські степи, і Кримські гори. За жертовність у польових геоботанічних дослідженнях професор О. Л. Бельгард назвав його ботанічним «Маресьєвим». І це була цілком заслужена оцінка людині, інвалідність якої дуже обмежувала її ходу, особливо в умовах лісу, степу, вибалків, урвищ.

Після війни брав участь у створенні зеленої зони за станцією Довгинцево, проектуванні піонерського парку ім. Гагаріна, ботанічних садів по вулиці Харитонова, на 98-кварталі.

Самовіддана праця І. А. Добровольського на ниві освіти була прикладом для наслідування. Так, за заслуги в галузі вищої освіти СРСР він був нагороджений знаком «За отличные успехи в работе», за досягнення в галузі освіти і педагогічної науки Міністерством освіти УРСР нагороджений медалями А. С. Макаренка, В. П. Докучаєва, його прізвище занесене до книги Трудової слави Дніпропетровщини, його знали й цінували як старійшину криворізьких природолюбів, фундаторів ботанічного саду педінституту, а також парків, скверів міста, експериментатора деревонасаджень на відвалах кар'єрів і шламосховищ, його знали й любили як мудру, скромну та добру людину.

Перебуваючи на заслуженому відпочинку, І. А. Добровольський не переставав вболівати за рідну кафедру, цікавився її життям, підростаючим поколінням, становленням державності України.

Ім'я Івана Андрійовича широко відоме педагогічній громадськості нашого міста, області, України. Він посів чільне місце серед науковців, освітян, роботодавців, громадськості, органів місцевого самоврядування, які своєю професійною творчою працею сприяли розбудові шкільної біологічної освіти, благоустрою міста Кривого Рогу, утверджуючи високі морально-естетичні, науково-методичні, експериментально-дослідницькі принципи.

На кафедрі ботаніки та екології Криворізького педагогічного інституту, фундатором якої він був, в аудиторії, де він працював в останні роки, відкрито

меморіальну дошку та куточок наукових праць на знак увічнення його пам'яті. Після себе залишив значну наукову спадщину, численних учнів, які продовжують розпочаті ним дослідження в галузі промислової ботаніки, моніторингу довкілля, поглиблюють біогеоценологічні дослідження в умовах техногенного забруднення та ландшафтних антропопорушень, оберігають рідкісну флору Криворіжжя.

Сьогодні Кривий Ріг вважається одним із найзеленіших міст України. І тому громадське патріотичне об'єднання «Кривий Ріг – рідне місто» вийшло з ініціативою увічнення пам'яті цієї самовідданої людини: пропонуємо заснувати медаль «Майбутнє – в єдності поколінь: пам'яті Івана Добровольського» – це є однією зі спроб зберегти його ім'я для вдячних нащадків, за все те, що для них зробив цей світлий учений, патріот міста, фронтвик.

В. О. Санига,

методист обласного навчально-методичного центру професійно-технічної освіти в Дніпропетровській області, випускник природничого факультету 1971 року

І. А. Добровольський

Мало хто з криворіжців, прогулюючись вулицями, скверами, парками, задумався, хто ж створив такі надзвичайно важливі як для промислового міста «зелені легені» життя. Ім'я його Іван Андрійович Добровольський. Мені довелося добре знати цю людину. Познайомилась я з ним під час навчання на природничому факультеті в КДПІ (1969-1974 рр.). Іван Андрійович розкривав для нас таємниці рослинного світу. На той час мало хто із студентів знав про тяжкі наслідки війни для викладача, але всі поважали його як фронтвика, як сильну особистість, просто як людину. Ми відчували його чесність і справедливість, батьківську теплоту і вимогливість викладача. До сих пір пам'ятаю його м'який тембр голосу, спокійну й урівноважену вдачу, шанобливе ставлення до студентів.

Під його керівництвом ми пересаджували цінні рослини зі старого ботанічного саду (по вул. Харитонова) у новий – біля корпусу педінституту (по проспекту Гагаріна), робили обрізку дерев, висаджували квіти. Особливо запам'яталась атмосфера під час засадження рослинами скверу Героїв біля міськвиконкому (на той час там був пустир). Протягом навчання ми неодноразово разом з І. А. Добровольським висаджували дерев'янисті породи на відвалах ПівдГЗК і спостерігали їх природний стан при таких техногенних умовах.

На першому курсі польову практику нашої групи «В» вів В. І. Шанда, а вже на другому курсі польову практику з систематики рослин взяв під свою опіку І. А. Добровольський. Протягом місяця ми жили в наметовому студентському містечку в Гурівському лісі. Пам'ятаю, як з посмішкою на устах, але серйозно і відповідально Іван Андрійович не дозволяв подавати до обіду борщ, поки йому не розкриють вміст страви, але, увага, латиною! Як мандруючи лісовими стежками (з його можливостями!), він на час занять «забував» російську, українську мову і пам'ятав лише латинську і, показуючи костуром, практично «своєю ногою» на відповідну рослину домагався від нас правильної відповіді щодо її виду, роду, класу, типу. А ввечері, біля вогнища здача гербарію, заліку з польової практики і, звичайно, розмови. Того ж року поїздка в Карпати для вивчення гірської флори. Дослідження природи в польових умовах, прожиття у спартанських умовах, знайомство з гуцулами – все це вимагало неабиякої витривалості. З нами скрізь поруч був Іван Андрійович Добровольський. При поверненні додому, у вагоні потягу, знову складання заліку з систематики рослин гірського краю.

Моя доля склалася так, що я не працюю за фахом. Я працюю бібліотекарем. Проводячи краєзнавчу роботу, я часто згадую ті студентські роки, використовую той запал і енергію, ті знання і, головне, людські цінності, які сповідував мій учитель І. А. Добровольський.

Іван Андрійович піклувався про збереження багатства природи, виховував добре чуття до краси природи, зберігав здорове навколишнє середовище, що

було і є животрепетним питання для поколінь. Ліси добра, людяності, справедливості, наполегливості і працелюбності живуть у діях і думках його учнів і послідовників.

*Г. П. Бовдуй,
завідувач бібліотеки-філіалу №10
КЗК «Міська бібліотека для дорослих»
м. Кривий Ріг*

...І ПРОДОВЖУЄ ЖИТИ

Цієї весни педагогічний університет запросив випускників хіміко-біологічного факультету на зустріч. Програма була насичена. Але найпам'ятнішою подією цього яскравого, сповненого радісними зустрічами дня стало для нас відкриття іменної аудиторії професора А. Добровольського. Тепер його портрет, його задумливий погляд та легка посмішка зустрічають усіх, хто входить до 229-ої аудиторії на кафедрі ботаніки.

Випробувавши всі радощі й печалі вчительської праці, ми тільки тепер розуміємо, як колись поталанило нам самим учитися в справжнього Учителя – вченого енциклопедичних знань, дійсно інтелігента, великого знавця рослинного світу Криворіжжя.

Іван Андрійович!.. Доброта й суворість, вимогливість і вибачливість – все це вживалося в ньому. Багато пізніше, хоч як би ми не поспішали, ми зупинялись біля нього, коли він гуляв парком Гагаріна, і знову вражала його прихильність до нас, турботливість, інтерес. Дивувались: це ж треба – скільки літ минуло, а він пам'ятає кожного. У роки Великої Вітчизняної Іван Андрійович захищав Батьківщину. Згадую його розповіді про той час. Спокійний, негучний, трохи хрипливатий голос. На чиєсь наївне запитання – чи страшно було там, в самій гущі сталінградських боїв, легке стenanня плечима: «Така тоді була робота, її, цю роботу, треба було виконувати». А робота була чи не найтяжча – саперна. А потім – тяжке поранення, втрата ноги. Це для біолога, який за природою

своєю має бути мандрівником! І тут Іван Андрійович не здався. На чолі студентських експедицій його бачили навіть Карпати.

Викладав, займався науковою працею. Кандидатська, докторська дисертації успішно захищені. Іван Андрійович написав підручник, за яким вчилися всі студенти України. Яка напруга розуму і почуттів стояли за цими рядками біографії.

Згадую останню зустріч з професором Добровольським в інституті. Ми, учасники ювілейного побачення після випуску, засипали його маленьку машину квітами. А він просто по-дитячому цьому радів.

Як багато він вклав у нас і як мало подячних слів ми йому сказали! А зараз він посміхається з портрета в названій його ім'ям аудиторії і продовжує жити.

*Олена Полякова,
вчитель Центру освіти дорослих і підлітків, випуск 1973 року
(Джерело: Червоний гірник. – 2000. – № 71 (травень). – С. 2)*

СПОГАДИ ПРО ІВАНА АНДРІЙОВИЧА ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

Я горджуся тим, що доля мені усміхнулась бути студенткою цієї великої людини... Це справжній науковець, творець інноваційних справ, великої душі людина, компетентний професіонал, чуйна людина.

Щодо моїх спогадів, то я знаю Івана Андрійовича з вересня 1990 року. Він – мій викладач, наставник, мрійник справжніх справ на Криворіжжі. Характеризуючи Івана Андрійовича як людину та вченого, хотілось би зазначити, що на мою долю випало щастя зустрічатися з цим науковцем. Він читав у мене лекції, які характеризувалися високим професіоналізмом і майстерністю подачі матеріалу. Я була закохана в його лекції: вони пронизані були новизною, усвідомленістю, узагальненістю досвіду попередніх поколінь.

Професор Добровольський своїм педагогічним досвідом ділився зі своїми учнями, серед яких була і я, вчив нас бути працьовитими, цілеспрямованими, наполегливими, рішучими, відвертими. У той час не боявся говорити правду, висловити свою точку зору; у своїх учнях бачив своїх послідовників, зокрема

мене неодноразово називав своєю послідовницею. Зараз пройшли роки, я ніколи не забуду свого наставника, бо він навчив мене мріяти, аналізувати, діяти, приймати рішення. Мого вчителя нема, але живуть його мрії та надії в душах молодих поколінь. На нашу думку, вони виправдають його сподівання, бо він – сила, Людина з великої букви. Для мене Іван Андрійович – Учитель, Наставник, Мудрець життя.

*Олена Поліщук,
завідувач сектора наукової бібліотеки КПІ ДВНЗ «КНУ»,
випускниця природничого факультету 1995 р.*

РОЗДІЛ 2

ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ І. А. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

Іван Андрійович народився **14 квітня 1916 року** в с. Мар'янівці Баранівського району Житомирської області.

У **1932 році** закінчив Мар'янівську семирічну школу.

У **1933 р.** закінчив робітничий факультет.

У **1933-1934 рр.** – навчання в Київському педінституті на хіміко-біологічному факультеті.

У **1935 р.** Іван Андрійович переїхав до Кривого Рогу та продовжив навчання в Криворізькому педінституті, який закінчив у **1937 р.**, отримавши спеціальність вчителя середньої школи.

З 1937 по 1941 рр. І. Добровольський працював асистентом кафедри ботаніки Криворізького педагогічного інституту.

З серпня 1941 по жовтень 1941 р. працював учителем і завучем семирічної школи Краснодарського краю, куди виїхав у зв'язку з евакуацією міста Кривого Рогу.

З жовтня 1941 р. по квітень 1945 р. – виконував свій військовий обов'язок у лавах Радянської Армії, брав активну участь у боях з фашистсько-німецькими окупантами.

У **квітні 1945 р.** отримав важке поранення при штурмі міста Баутцен (Германія).

З 1945–1946 рр. – на лікуванні в госпіталях після поранення.

З 1946 р. Іван Андрійович співпрацював з експедицією Дніпропетровського національного університету, кафедрою геоботаніки, екології та ґрунтознавства, з провідними вченими О. Л. Бельгардом та А. П. Травлєєвим.

З серпня 1946 р. по серпень 1949 р. – асистент кафедри ботаніки Криворізького педагогічного інституту.

З вересня 1949 р. по грудень 1949 р. – старший викладач кафедри ботаніки Криворізького педагогічного інституту.

3 грудня 1949 р по вересень 1953 р. – старший викладач кафедри ботаніки та декан природничого факультету Криворізького педагогічного інституту.

У жовтні 1952 р. І. А. Добровольським захищено кандидатську дисертацію «Деревно-чагарникова рослинність Криворіжжя та питання його заліснення й озеленення» у Дніпропетровському державному університеті.

3 вересня 1953 по вересень 1965 р. – завідувач кафедри ботаніки Криворізького педагогічного інституту.

3 березня 1953 р. – присуджено науковий ступінь кандидата біологічних наук.

3 грудня 1953 р. – доцент кафедри ботаніки.

3 вересня 1965 р. по серпень 1966 р. – доцент кафедри ботаніки і декан природничого факультету Криворізького педагогічного інституту.

3 вересня 1966 по вересень 1972 р. – завідувач кафедри ботаніки Криворізького педагогічного інституту.

У 1966 р. – учасник ВДНГ СРСР з наукових розробок із озеленення Криворізького залізорудного басейну.

3 вересня 1972 р. по вересень 1977 р. – доцент кафедри ботаніки Криворізького педагогічного інституту.

3 вересня 1977 – по грудень 1994 рр. – професор кафедри ботаніки Криворізького педагогічного інституту.

У вересні 1980 р. – захищено дисертацію на звання доктора біологічних наук за темою «Еколого-біогеоценологічні основи оптимізації техногенних ландшафтів степової зони України».

3 1980 р. – доктор біологічних наук.

3 1982–1984 рр. – завідувач кафедри ботаніки Криворізького педагогічного інституту.

3 1982-1987 рр. – виконував обов'язки члена партбюро природничого факультету; виступав на міському радіо та на сторінках газети «Червоний гірник» з питань охорони природи; очолював Криворізьку групу Українського ботанічного товариства; працював у науковій комісії інституту.

Професор Добровольський брав участь у роботі всесоюзних конференцій з питання викладання біологічних дисциплін; працював над удосконаленням організації самостійної роботи студентів.

09.06.1996 р. – помер І. А. Добровольський у м. Кривому Розі.

НАГОРОДИ ТА ВІДЗНАКИ

1943 р. – медаль «За оборону Сталінграда».

1944 р. – орден «Червона Зірка».

1945 р. – орден «Червона Зірка».

1951 р. – нагрудний знак «Відмінник народної освіти УРСР».

1966 р. – орден «Знак Пошани».

1966 р. – медаль «20 років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.».

1966 р. – нагороджений грамотою Міністерства освіти УРСР.

1967 р. – медаль «50 років збройних сил СРСР».

1970 р. – медаль «За доблесний труд» на відзначення 100-річчя з дня народження В. І. Леніна».

1971 р. – медаль «25 років перемоги у Великій Вітчизняній війні».

1973 р. – занесений в книгу трудової слави Дзержинського району м. Кривого Рогу.

1973 р. – почесна грамота Дзержинського РК КПУ та райвиконкому м. Кривого Рогу.

1974 р. – занесений у книгу трудової слави Дніпропетровської області та книгу пошани інституту.

1974 р. – почесна грамота облради.

1975 р. – нагрудний знак «За відмінні успіхи в роботі».

1976 р. – медаль «30 років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.».

1976 р. – медаль «Ветеран праці».

1976 р. – нагрудний знак «Ударник дев'ятої п'ятирічки».

1976 р. – нагрудний знак «Переможець соцзмагань за 1975 р.».

1978 р. – медаль «60 років Збройних сил СРСР».

1980 р. – почесне звання «Заслужений працівник вищої школи УРСР».

1985 р. – ювілейна медаль «До 100-річчя виходу книги В. В. Докучаєва «Русский чернозем».

РОЗДІЛ 3

НАУКОВИЙ ДОРОБОК І. А. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

3.1. Дисертації та автореферати дисертацій

1979

1. Добровольський І. А. Еколого-біогеоценологічні основи оптимізації техногенних ландшафтів степової зони України шляхом озеленення та заліснення : дис. ... доктора біол. наук / Добровольський Іван Андрійович ; Дніпропетровський державний університет. – Дніпропетровськ, 1979.*

2. Добровольський І. А. Эколого-биогеоценологические основы оптимизации техногенных ландшафтов степной зоны Украины путем озеленения и облесения : автореф. дис... доктора биол. наук / И. А. Добровольский ; Днепропетровский государственный университет. – Днепропетровск, 1979. – 63 с.

1952

3. Добровольський І. А. Древесно-кустарниковая растительность Криворожья и вопросы его облесения и озеленения : дис. ... канд. биол. наук / Добровольский Иван Андреевич ; Днепропетровский государственный университет. – Днепропетровск, 1952.*

4. 581.6(043.3)

Д 56 Добровольський І. А. Древесно-кустарниковая растительность Криворожья и вопросы его облесения и озеленения : автореф. дис. ... канд. биол. наук / И. А. Добровольский ; Криворож. гос. пед. ин-т. – Кривой Рог, 1952. – 15 с.

3.2. Науково-методичні та навчально-методичні посібники

1984

5. Добровольский И. А. (соавт.) Учебно-методические рекомендации «Лечение заболеваний внутренних органов растениями» / И. А. Добровольский. – 36 с.*

1966

6. Добровольский И. А. Подбор пород для озеленения Кривбасса / И. А. Добровольский. – Кривой Рог, 1966.*

7. Добровольський І. А. (співавт.) Програми педагогічних інститутів. Державний екзамен з ботаніки та методики викладання (Для природничих ф-тів спеціальностей «Біологія і хімія») / І. А. Добровольський. – Київ, 1966. – 9 с.

1975

8. 582(075.8)

Л 88 Добровольський І. А. (співавт.) Ботаніка. Систематика нижчих і вищих рослин : підруч. для студ. біол. спец. ун-тів і пед. ін-тів / О. Л. Липа, І. А. Добровольський. – Київ : Вища школа, 1975. – 400 с.

3.3. Публікації у збірниках наукових праць і колективних монографіях

1985

9. Добровольский И. А. (соавт.) Лишайниковая растительность искусственных лесных насаждений степи и ее индикаторная роль / И. А. Добровольский // Вопросы степного лесоведения, научные основы лесной рекультивации земель. – Днепропетровск, 1985. – С. 92–97.*

10. Добровольский И. А. Современная вузовская лекция по биологическим дисциплинам / И. А. Добровольский // Повышение качества усвоения студентами материала физико-математических и естественных дисциплин средствами ленинских занятий : сборник. – Кривой Рог, 1985. – С. 33–36.*

1982

11. Добровольский И. А. (соавт.) Типология железорудных отвалов Криворожского бассейна на основе идей А. Л. Бельгарда / И. А. Добровольский // Биогеоценотические исследования степных лесов, их охрана и рациональное использование. – Днепропетровск, 1982. – С. 30–36.*

1980

12. Добровольский И. А. (соавт.) К вопросу об активизации и повышении эффективности учебного процесса / **И. А. Добровольский**, Г. Г. Бень // Методические материалы Криворожского государственного педагогического института. К 50-летию юбилею КГПИ. – Кривой Рог, 1980. – С. 34.*

1978

13. Добровольский И. А. О стойкости некоторых деревьев и кустарников против влияния атмосферного загрязнения на промышленных площадках Криворожского бассейна / И. А. Добровольский // Охрана, изучение и обогащение растительного мира. – Киев : Высшая школа, 1978.*

14. Добровольский И. А. Структурно-функциональные особенности искусственных лесных техногенных биогенезов / И. А. Добровольский // Структурно-функциональные особенности естественных и искусственных биогенезов. Тезисы докладов Всесоюзного совещания. – Днепропетровск, 1978.*

1976

15. Добровольский И. А. Весело-Боковеньковский дендропарк и его значение для озеленения и облесения Кривбасса / И. А. Добровольский // Вопросы степного лесоведения и охраны природы. – Днепропетровск, 1976. – Вып. 6.*

16. Добровольський І. А. До якісної характеристики біологічної продуктивності фітоценозів в умовах промислового забруднення середовища / І. А. Добровольський // Досягнення ботанічної науки на Україні. 1970–1973 рр. – Київ, 1976.*

17. Добровольський І. А. Формування пальцелярної структури степових лісових культур фітоценозів / І. А. Добровольський // Досягнення ботанічної науки на Україні 1970-1973 рр. – Київ, 1976.*

18. Добровольский И. А. Фотоиндикация промышленного загрязнения воздуха в Криворожском железнорудном бассейне / И. А. Добровольский // Растения и промышленная среда. – Киев, 1976.*

1975

19. Добровольський І. А. Деякі наслідки біогеоценологічних досліджень у Криворізькому басейні / І. А. Добровольський // Біогеоценологічні дослідження на Україні. – Львів, 1975.*

20. Добровольський І. А. Принципи типології та регулювання біогеоценозів Криворіжжя / І. А. Добровольський // Біогеоценологічні дослідження на Україні. – Львів, 1975.*

1973

21. Добровольский И. А. Гуровский лес – колыбель ценного лесоразведения на Криворожье / И. А. Добровольский // Вопросы степного лесоведения. – Днепропетровск, 1973. – Вып. 2.*

1972

22. Добровольский И. А. Дымо-газовые повреждения лесных посадок в условиях юга Украины / И. А. Добровольский // Вопросы степного лесоведения. Труды комплексной экспедиции ДГУ. – Днепропетровск, 1972. – Вып. 2. – С. 55–58.*

23. Добровольський І. А. Тератології квітки абрикоси та яблуні / І. А. Добровольський // Досягнення ботанічної науки на Україні. 1969. – Київ, 1972.*

1971

24. Добровольский И. А. (соавт.) Древесно-кустарниковые породы для озеленения уступов и отвалов карьеров Кривбасса / И. А. Добровольский // Растения и промышленная среда. – Киев, 1971.*

25. Добровольский И. А. К вопросу о методике повышения газоустойчивости растений / И. А. Добровольский // Растения и промышленная среда. – Киев, 1971.*

26. Добровольский И. А. (соавт.) Повреждение древесных растений ожеледью (гололедом) / **И. А. Добровольский**, А. Т. Ефанов // Бюллетень главного ботанического сада. – Москва, 1971. – Вып. 78. – С. 104–106. – (Отдельный оттиск).

27. Добровольский И. А. Промышленное загрязнение атмосферы и вопросы охраны растительности / И. А. Добровольский // Вопросы охраны ботанических объектов. – Ленинград, 1971. – С. 54–56. – (Отдельный оттиск).

28. Добровольский И. А. Сельскохозяйственные растения вблизи источников загрязнения среды / И. А. Добровольский // Растения и промышленная среда. – Киев, 1971.*

29. Добровольский И. А. Школа и охрана природы / И. А. Добровольский // Вопросы охраны ботанических объектов. – Ленинград, 1971.*

1970

30. 58

Д 70 Добровольський І. А. Водовтримні сили тканин листків деяких деревних рослин в умовах промислового забруднення повітря / І. А. Добровольський // Досягнення ботанічної науки на Україні. 1967–1968 рр. – Київ, 1970. – С. 41–43.

31. 58

Д 70 Добровольський І. А. Освітленість в штучних степових лісонасадженнях / І. А. Добровольський // Досягнення ботанічної науки на Україні. 1967–1968 рр. – Київ, 1970. – С. 43–44.

32. 58

Д 70 Добровольський І. А. Світлозатримуюча здатність крон деяких деревних порід / І. А. Добровольський // Досягнення ботанічної науки на Україні. 1967–1968 рр. – Київ, 1970. – С. 44–45.

1968

33. Добровольський І. А. Вплив мікроелементів на посівні якості насіння декоративних деревних рослин на Україні / І. А. Добровольський // Досягнення ботанічної науки на Україні. 1965–1966 рр. : збірник. – Київ, 1968.*

34. Добровольський І. А. Школа і охорона природи / І. А. Добровольський // Досягнення ботанічної науки на Україні. 1965–1966 рр. : збірник. – Київ, 1968.*

1967

35. Добровольский И. А. Дендрарий Криворожского педагогического института / И. А. Добровольский // Бюллетень главного ботанического сада АН СССР. – Москва, 1967. – Вып. 65. – С. 8–13. – (Отдельный оттиск).

36. Добровольский И. А. Озеленение Криворожского железорудного бассейна / И. А. Добровольский // Бюллетень главного ботанического сада АН СССР. – Москва, 1967. – Вып. 66. – С. 42–45. – (Отдельный оттиск).

1966

37. 58

І 73 Добровольський І. А. Досвід вирощування метасеквойї на Криворіжжі / І. А. Добровольський // Інтродукція та акліматизація рослин. – Київ, 1966. – С. 68–71.

1964

38. Добровольский И. А. О применении новых стимуляторов роста в цветоводстве / И. А. Добровольский // Бюллетень главного ботанического сада АН СССР. – Москва, 1964. – Вып. 53. – С. 52–55. – (Отдельный оттиск).

1962

39. Добровольський І. А. Приживлення полезахисних смуг, створених крупномірними саджанцями / І. А. Добровольський // Щорічник українського ботанічного товариства. – Київ, 1962. – № 3.*

40. Добровольський І. А. Степове лісорозведення на Криворіжжі в післявоєнні роки / І. А. Добровольський // Щорічник українського ботанічного товариства. – Київ, 1962. – № 3.*

1960

41. Добровольський І. А. Деревні насадження інгулецьких лісових дач / І. А. Добровольський // Щорічник українського ботанічного товариства. – 1960. – № 2. – С. 37–40.

42. 634.9

И 86 Добровольский И. А. К вопросу о вегетативном возобновлении древесины и кустарниковых пород в искусственных лесных насаждениях / И. А. Добровольский // Искусственные леса степной зоны Украины : сборник. – Киев, 1960. – С. 149–154.

43. 634.0

И 86 Добровольский И. А. (соавт.) Материалы к микрофлоре степных насаждений в степях УССР / **И. А. Добровольский**, П. Е. Сосин // Искусственные леса степной зоны Украины : сборник. – Харьков, 1960. – С. 235–241.

44. Добровольський І. А. Навчально-виховна робота на уроках ботаніки в школі / І. А. Добровольський // Щорічник українського ботанічного товариства. – 1960. – № 2. – С. 17–18.

1959

45. Добровольський І. А. (співавт.) Матеріали до бріофлори штучних лісонасаджень Криворіжжя і прилеглих районів / **І. А. Добровольський**, Н. В. Гаєва // Щорічник українського ботанічного товариства. – 1959. – № 1. – С. 27. – (Окремий відбиток).

46. Добровольський І. А. Метасеквойя та її культура на Криворіжжі / І. А. Добровольський // Щорічник українського ботанічного товариства. – 1959. – № 1. – С. 43. – (Окремий відбиток).

1958

47. Добровольський І. А. Деревні насадження Криворізького лісництва / І. А. Добровольський // Наукові записки Криворізького педагогічного інституту. – Кривий Ріг, 1958. – Вип. III. – С. 129–143.

1957

- 48. Добровольський І. А.** Вегетативне поновлення деяких дерев та кущів степових штучних лісонасаджень / І. А. Добровольський // Наукові записки Криворізького педагогічного інституту. – Київ, 1957. – Вип. II. – С. 131–136. – (Окремий відбиток).
- 49. Добровольський І. А.** Зелені насадження Криворіжжя / І. А. Добровольський // Наукові записки Криворізького педагогічного інституту. – Кривий Ріг, 1957. – Вип. II. – С. 117–130. – (Окремий відбиток).

3.4. Публікації у матеріалах наукових і науково-практичних конференцій та семінарів

1987

- 50. Добровольський І. А.** Системные и эвристические аспекты экологического образования и воспитания в педагогическом институте / И. А. Добровольский // Методологические проблемы преподавания биологических дисциплин в педвузе. Тезисы докладов Всесоюзной научно-практической конференции 17–19 сентября 1986 г. – Мелитополь, 1987. – Ч. 1. – С. 67–69.*
- 51. Добровольський І. А.** Фитологические и фитоценологические исследования в Центральной степи УССР / И. А. Добровольский // VIII съезд УБО. Тезисы докладов. Ивано-Франковск, май 1987 г. – Киев, 1987. – С. 137.*

1986

- 52. Добровольський І. А.** К проблеме антропоустойчивости растений / И. А. Добровольский // Экологические и физико-биохимические аспекты антропоустойчивости растений. Тезисы докладов Всесоюзной конференции 3–5 декабря 1986 г. Таллин. – Таллин, 1986. – С. 25–26.*
- 53. Добровольський І. А.** Техноустойчивость искусственных лесных фитоценозов степи / И. А. Добровольский // Экологические и физико-биохимические аспекты антропоустойчивости растений. Тезисы докладов Всесоюзной конференции 3–5 декабря 1986 г. – Таллин, 1986. – С. 71–72.*

1985

54. Добровольский И. А. Разработка и реализация теоретических и прикладных проблем охраны и оптимизации биоценотического покрова степи УССР / И. А. Добровольский // Тезисы докладов Всесоюзной конференции 11–13 ноября 1985 г. – Москва, 1986. – С. 66–67.*

55. Добровольский И. А. (соавт.) Экологическая роль фитонцидов в техногенной среде / И. А. Добровольский // Фитонциды. Бактериальные болезни растений. Тезисы докладов конференции. – Киев, 1985. – Ч. 1. – С. 90–91.*

56. Добровольский И. А. (соавт.) Эколого-географические аспекты рационального природоиспользования на Криворожье / И. А. Добровольский // V съезд Географического общества. Тезисы докладов. – Киев, 1985. – С. 125–126.*

1982

57. Добровольский И. А. Особенности некоторых связей и взаимодействия в техногенных искусственных лесных биогеоценозах степи / И. А. Добровольский // VIII съезд УБО. Тезисы докладов. – Киев, 1982.*

1978

58. Добровольский И. А. (соавт.) Биогеоценологические основы оптимизации техногенных ландшафтов / **И. А. Добровольский**, Э. Л. Носенко // Биогеоценология, антропогенные изменения растительного покрова и их прогнозирование. Тезисы докладов II республиканского совещания. – Киев : Наукова думка, 1978.*

59. Добровольский И. А. Мхи, лишайники и грибы как компоненты лесных культур биогеоценозов степи и их индикаторная роль / И. А. Добровольский // Тезисы докладов VI делегатского съезда Всесоюзного ботанического общества. – Ленинград, 1978.*

60. Пробиогеоценозы техногенных экотопов Кривбасса (соавт.) / И. А. Добровольский, Е. Х. Евтушенко, В. И. Шанда, Н. К. Дзюба и др. // Биогеоценология, антропогенные изменения растительного покрова и их

прогнозирование. Тезисы докладов II республиканского совещания. – Киев : Наукова думка, 1978.*

1977

61. Добровольський І. А. (співавт.) Проблеми сингенезису в техногенних екотопах / І. А. Добровольський, В. І. Шанда // VI з'їзд Українського ботанічного товариства. – Київ, 1977. – С. 301.*

62. Добровольский И. А. (соавт.) Разработка и прогнозирование геоботанических способов закрепления нарушенных земель в Криворожском бассейне / И. А. Добровольский // Рекультивация земель, нарушенных при добыче полезных ископаемых. Тезисы докладов конференций. – Москва, 1977.*

63. Добровольський І. А. Стійкість фітоценозів в умовах промислового забруднення середовища / І. А. Добровольський // VI з'їзд Українського ботанічного товариства. – Київ, 1977. – С. 300–301.*

1976

64. Добровольський І. А. Аллелопатические аспекты сингенезиса в техногенных экотопах Криворожья / И. А. Добровольский // Сборник тезисов IV Всесоюзного симпозиума по физиолого-ботаническим основам взаимодействия растений в фитоценозах, 1976.*

1975

65. Добровольский И. А. Проблемы фитосанации окружающей среды в Криворожском железнорудном бассейне / И. А. Добровольский // Материалы Всесоюзного симпозиума «Человек и биосфера». – Москва, 1975.*

1972

66. Добровольський І. А. Біогеоцентричні аспекти впливу промислового забруднення повітря на рослинність / І. А. Добровольський // V з'їзд українського ботанічного товариства. – Ужгород, 1972.*

1969

67. Добровольский И. А. Влияние промышленного загрязнения среды на искусственные лесные посадки и степной растительный покров на юге Украины (Криворожье) : реферат / И. А. Добровольский // Рефераты докладов и совещаний IV Уральского научно-координационного совещания по проблеме «Растительность и промышленность загрязнения». – 1969.*

68. Добровольский И. А. (соавт.) Шламовые поля горнообогатительных комбинатов Криворожского бассейна и некоторые вопросы их рекультивации. Реферат / И. А. Добровольский, А. Т. Ефанов // Рефераты докладов и сообщений IV Уральского научно-координационного совещания по проблеме «Растительность и промышленность загрязнения» : сборник. – 1969.*

1968

69. Добровольский И. А. Влияние дымо-газовых выделений промышленных предприятий Криворожского железорудного бассейна на растения / И. А. Добровольский // Материалы VI Международной конференции «Влияние загрязнений воздуха на леса» – Katowice, 1968. – С. 257–259. – (Отдельный оттиск).

70. Добровольский И. А. Зеленые насаждения на промышленных площадках Криворожского железорудного бассейна / И. А. Добровольский // Материалы Первой Украинской конференции «Растения и промышленная среда». – Киев, 1968.*

1965

71. Добровольський І. А. Афілафорові гриби в штучних деревних насадженнях півдня України / І. А. Добровольський // Матеріали з'їзду Українського ботанічного товариства. – 1965. – С. 246.*

72. Добровольський І. А. Вплив мікроелементів на посівні якості насіння деяких декоративних рослин / І. А. Добровольський // Тези доповідей та повідомлень на науковій конференції кафедр інституту за 1965 р. – Кривий Ріг, 1965.*

73. Добровольский И. А. Дендрофлора зеленых насаждений Криворожья и ее рациональное использование в озеленении Кривбасса / И. А. Добровольский // Тезисы докладов республиканской научной конференции по проблеме «Биологические основы рационального использования, преобразования и охраны растительного и животного мира». – Симферополь, 1965. – С. 33–35.*

1964

74. Добровольський І. А. Дендрофлора Криворіжжя та її раціональне використання для озеленення / І. А. Добровольський // Тези доповідей на звітній науковій конференції кафедр інституту за 1964 р. – Кривий Ріг, 1964. – С. 23–24.

75. Добровольский И. А. Индивидуальные задания при прохождении полевой практики по ботанике / И. А. Добровольский // Тезисы докладов на межвузовской конференции ботаников МССР. – Тирасполь, 1964.*

76. Добровольский И. А. Некоторые пути улучшения самостоятельности. Студенты на лабораторных занятиях по ботанике / И. А. Добровольский // Тезисы докладов на межвузовской конференции ботаников МССР. – Тирасполь, 1964.*

77. Добровольський І. А. Шукати ефективні форми організації самостійної роботи студентів з ботаніки на лабораторних заняттях і польовій практиці / І. А. Добровольський // Доповіді та повідомлення на III республіканській міжвузівській науково-методичній конференції. – Київ, 1964. – С. 30–32.*

1963

78. Добровольський І. А. Рослинність Криворіжжя та її охорона / І. А. Добровольський // Тези доповідей на звітній науковій сесії кафедр Криворізького пед. ін-ту. – Кривий Ріг, 1963. – С. 2–43.

3.5. Статті в періодичних виданнях

1990

79. Добровольський І. Верба Тараса / І. Добровольський // Червоний гірник. – 1990. – С. 8.*

1985

80. Добровольський І. (співавт.) Яблуні на відвалах / **І. Добровольський**, М. Бекаревич // Червоний гірник. – 1985. – № 132 (10 липня). – С. 3.*

1982

81. Добровольський І. А. Стан вивчення наземних біогеоценозів у зв'язку з промисловим забрудненням середовища / І. А. Добровольський // Український ботанічний журнал. – 1982. – № 1. – С. 95–103.*

1979

82. Добровольський І. А. (співавт.) Характер і напрями сингенезису в техногенних екотопах Кривбасу / **І. А. Добровольський**, В. І. Шанда, Н. В. Гаева // Український педагогічний журнал. – 1979. – № 6. – С. 524–527. – (Окремий відбиток).

1977

83. Добровольський І. А. Макромицети искусственных лесов в степи / И. А. Добровольский // Лесоведение. – 1977. – № 1. – С. 62–66.*

1976

84. Добровольський І. А. (співавт.) Анатомо-морфологічні пошкодження рослин в умовах промислового забруднення середовища / **І. А. Добровольський**, Н. О. Щербак // Український ботанічний журнал. – 1976. – XXXIII т., № 4. – С. 371–374. *

85. Добровольський І. А. Поліпшувати зелене вбрання. Упорядкуємо рідне місто / І. А. Добровольський // Червоний гірник. – 1976. – 27 березня. *

1974

86. Добровольський І. А. Вплив промислового забруднення середовища на цвітіння і плодоношення рослин / І. А. Добровольський // Український ботанічний журнал. – 1974. – Т. XXXI, № 1. – С. 31–36. – (Окремий відбиток).

1973

87. Добровольський І. А. (соавт.) Это важно для будущих учителей. Курс «Охрана природы и рациональное использование природных богатств в Криворожском государственном педагогическом институте» / **И. А. Добровольский, В. И. Шанда** // Вестник высшей школы. – 1973. – № 9. – С. 32–33.*

1971

88. Добровольський І. А. (співавт.) Підвищення газостійкості рослин під впливом мікроелементів / **І. А. Добровольський, Е. А. Стріха** // Український ботанічний журнал. – 1971. – XXVIII, № 6.*

1970

89. Добровольський І. А. (співавт.) Вивчення фітотоксичності деяких компонентів промислового забруднення повітря / **І. А. Добровольський, Е. А. Стріха** // Український ботанічний журнал. – 1970. – Т. XXVII, № 5. – С. 640.*

1968

90. Добровольський І. А. Вплив промислового забруднення середовища на цвітіння і плодоношення рослин / І. А. Добровольський // Український ботанічний журнал. – Т. XXXI. – № 1. – 1968. – С. 34–35.*

1967

91. Добровольський І. А. Ботанічні вісті. Польське ботанічне товариство. Т. X, № 1, № 2, № 3, № 4 / **І. А. Добровольський** // Український ботанічний журнал. – 1967. – № 6. – С. 96–99. – (Окремий відбиток).

1966

92. Добровольський І. А. Ботанічні вісті. Польське ботанічне товариство. Т. IX, № 1, № 2, № 3, № 4 / І. А. Добровольський // Український ботанічний журнал. – Київ, 1966. – Т. XXIII, № 4. – С. 104–109. – (Окремий відбиток).

1965

93. Добровольський І. А. Ботанічні вісті. Польське ботанічне товариство. Т. VII, № 1, № 2, № 3, № 4 / І. А. Добровольський // Український ботанічний журнал. – 1965. – Т. XXII, № 5. – С. 102–104. – (Окремий відбиток).

94. Добровольський І. А. Огляд польського журналу «Ботанічні вісті». Т. VIII / І. А. Добровольський // Український ботанічний журнал. – 1965. – № 5.*

95. Добровольський І. А. (співавт.) Школа і охорона природи / І. А. Добровольський, В. Є. Боченко, Т. А. Клевцов та ін. // Радянська школа. – 1965. – С. 114.*

1964

96. Добровольський І. А. Ботанічні вісті. Польське ботанічне товариство. Т. VI, № 1, № 2, № 3, № 4 / І. А. Добровольський // Український ботанічний журнал. – 1964. – Т. XXI. – С. 105–109.*

1962

97. Добровольський І. А. «Ботанічні вісті». Польське ботанічне товариство. Т. V, № 1, № 2, № 3, № 4 / І. А. Добровольський // Український ботанічний журнал. – 1962. – Т. XIX, № 6. – С. 105–107. – (Окремий відбиток).

1961

98. Добровольський І. А. Наслідки інтродукції деяких декоративних деревних і чагарникових порід на Криворіжжі / І. А. Добровольський // Український ботанічний журнал. – 1961. – Т. XVIII, № 1. – С. 87–91. – (Окремий відбиток).

99. Добровольський І. А. Огляд польського журналу «Ботанічні вісті». Т. IV / І. А. Добровольський // Український ботанічний журнал. – 1961. – № 5. – С. 107–108. – (Окремий відбиток).

1960

100. Добровольський І. А. (співавт.) Огляд польського журналу «Ботанічні вісті». Т. I, Т. II, Т. III / І. А. Добровольський, І. П. Білокін // Український ботанічний журнал. – 1960. – Т. XVII, № 3. – С. 98–102. – (Окремий відбиток).

1959

101. Добровольський І. А. Культура *Metasequoia glyptostroboides* Hu et cheng в степной части УССР / И. А. Добровольский // Ботанический журнал. – 1959. – Т. XIV, № 2. – С. 199–200. – (Отдельный оттиск).

102. Добровольський І. А. (співавт.) Ботанічні вісті. Польське ботанічне товариство. Т. I, вип. 1-2, вип. 3-4, 1957 ; Т. II, вип. 1-2, вип. 3-4, 1958 ; Т. III, вип. 1-4, 1959 / І. П. Білокін, І. А. Добровольський // Реферати і бібліографія. – (Окремий відбиток).

1952

103. Добровольський І. А. Газоустойчивость древеснокустарниковых пород / И. А. Добровольский // Лесное хозяйство. – 1952. – № 4.*

РОЗДІЛ 4

МАТЕРІАЛИ ПРО ЖИТТЯ ТА ПЕДАГОГІЧНУ І ГРОМАДСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ І. А. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

2015

104. Добровольський Іван Андрійович // Легенди трудового Кривбасу. – Кривий Ріг, 2015. – С. 13.*

105. 001(092):378(477.63)(091)

П 84 Добровольський Іван Андрійович // Професори Криворізького педагогічного / упоряд.: В. А. Фінічева, О. А. Дікунова ; редкол.: Я. В. Шрамко (гол.), О. А. Остроушко, В. П. Лисечко, І. В. Шелевицький, Л. В. Бурман, Г. М. Віняр, М. В. Варданян (літ. ред.). – Кривий Ріг, 2015. – С. 73–74.

2012

106. За досягнення в озелененні та упорядкуванні міста – в пам'ять про І. А. Добровольського [Електронний ресурс] // Єднання поколінь. – 2013. – № 1. – С. 7. – Режим доступу : <http://kk-krivbass.org.ua/gazeta/vipusk11.pdf>

107. Товстоляк Н. М. Професор І. А. Добровольський та його природничі дослідження Придніпров'я [Електронний ресурс] / Н. М. Товстоляк, Н. В. Товстоляк // Історія і культура Придніпров'я: невідомі та маловідомі сторінки. – Дніпропетровськ, 2012. – Вип. 9. – С. 89–95. – Режим доступу : http://kdpu.edu.ua/download/kaf_bot/metod/dobrovolskij.pdf

2011

108. 378(477.63)

В 55 Добровольський Іван Андрійович // Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Дніпропетровська область / НАПН України ; Ін-т вищої освіти ; редкол.: Я. В. Шрамко [та ін.]. – Київ, 2011. – С. 98–99.

2009

109. 582.28

Т 19 Таран М. А. Фітотрофні мікроміцети техногенно змінених екосистем / М. А. Таран. – Кривий Ріг : Видав. центр КТУ, 2009. – 441 с. – (Присвячено **І. А. Добровольському**).

2008

110. 03(477)

Е 63 Дудка І. О. **Іван Андрійович Добровольський** / І. О. Дудка // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2008. – Т. 8 (Дл-Дя). – С. 116–117.

2007

111. 94(477/63)(03)

М 48 Мельник О. О. Ботанічний сад Криворізького педінституту [**І. А. Добровольський**] / О. О. Мельник, С. В. Балабанов // Історична енциклопедія Криворіжжя / О. О. Мельник, С. В. Балабанов. – Кривий Ріг, 2007. – Т. 1. – С. 166–167.

112. 581.5(082)

П 78 Таран М. А. Зони техногенного забруднення проф. **І. А. Добровольського** як засіб моніторингу техногенного довкілля / М. А. Таран // Проблеми екології та екологічної освіти : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції / редкол.: А. П. Травлєєв, Ю. І. Грицан, В. М. Зверковський та ін. – Кривий Ріг, 2007. – С. 150–151.

2006

113. Власова Д. Кривой Рог не всегда был зелёным [**И. А. Добровольский**] / Д. Власова // Вестник Кривбасса. – 2006. – № 32. – С. 7.*

114. **Іван Андрійович Добровольський** // Університетські новини. – 2006. – № 3. – С. 3.*

2005

115. **Добровольський Іван Андрійович** // Енциклопедія Криворіжжя: 230 річчю з дня заснування Кривого Рогу присвячується : у 2 т. / упоряд. В. Бухтіяров. – Кривий Ріг, 2004. – Т. 1. – С. 370.*

2004

116. Шеремет М. Безцінний скарб, або як професор **І. А. Добровольський** сорок років учив майбутніх біологів лишати добрий слід на землі / М. Шеремет // Звезда-4. – 2004. – № 63. – С. 6. ; № 64. – С. 37.

2002

117. Таран М. **Іван Андрійович Добровольський** (до 85-річчя від дня народження) / М. Таран // Свята справа. – 2002. – № 5. – С. 38–39.*

2000

118. Полякова О. ...І продовжує жити [**І. А. Добровольський**] / О. Полякова // Червоний гірник. – 2000. – № 71 (травень). – С. 2.*

1997

119. Варгатюк П. Залишити в пам'яті людей [професор **І. А. Добровольський**] / П. Варгатюк // Червоний гірник. – 1997. – № 115. – С. 6.*

1996

120. **Іван Андрійович Добровольський** [про відомого українського ботаніка, доктора біологічних наук, професора] / К. М. Ситник, І. О. Дудка, В. І. Шанда, М. А. Таран // Український ботанічний журнал. – 1996. – Т. 53, – № 3. – С. 302–304.*

121. Шумаков В. Вшануймо Добротворця [професор **І. А. Добровольський**] / В. Шумаков / Червоний гірник. – 1996. – № 82. – С. 3.*

122. Янченко Ю. А. Дивосвіт його життя [професор **І. А. Добровольський**] / Ю. А. Янченко // Червоний гірник. – 1996. – № 137. – С. 2.*

1986

123. Ткачук В. Професор **Добровольський**: «Мрію про місто-сад» / В. Ткачук // Червоний гірник. – 1986. – № 102. – С. 3.*

1985

124. Козак В. Нагорода інституту і професору [професор **І. А. Добровольський**] / В. Козак // Червоний гірник. – 1985. – № 128. – С. 4.*

1982

125. Шаповал І. Ботанічний Маресьєв [І. А. Добровольський] / І. Шаповал // Придніпровські джерела: оповіді про вчених. – Київ, 1982. – С. 248–255.*

1981

126. Шеремет М. Безцінний скарб [І. А. Добровольський] / М. Шеремет // Червоний гірник. – 1981. – № 117. – С. 3.*

1980

127. Шаповал І. Зелен-ліс сапера Добровольського / І. Шаповал // Україна. – 1980. – № 18. – С. 9.*

1979

128. Шеремет М. І зазеленіють відвали [І. А. Добровольський] / М. Шеремет // Червоний гірник. – 1979. – № 11. – С. 4.*

1978

129. Шаповал І. Шумить ліс [І. А. Добровольський] / І. Шаповал // Зоря. – 1978. – № 33. – С. 4.*

1958

130. 001

Н 34 Наукові записки Криворізького державного педагогічного інституту. Вип. 3 / КДПІ ; редкол.: М. Д. Бонь, І. А. Добровольський, П. Л. Варгатюк. – Київ : Рад. шк., 1958. – 153 с.

1957

131. 908

Н 34 Наукові записки Криворізького державного педагогічного інституту. Вип. 2 / КДПІ ; редкол.: І. А. Добровольський [та ін.]. – Кривий Ріг, 1957. – 130 с.

1954

132. Смирнова Н. В. Про наукову роботу кафедри ботаніки Криворізького державного педагогічного інституту [І. А. Добровольський] / Н. В. Смирнова // Ботанічний журнал. – 1954. – Т. XI, № 1. – (Окремий відбиток).

РОЗДІЛ 5. МИТІ ЖИТТЯ...

**Єфрейтор
Радянської Армії І. А. Добровольський у роки служби**

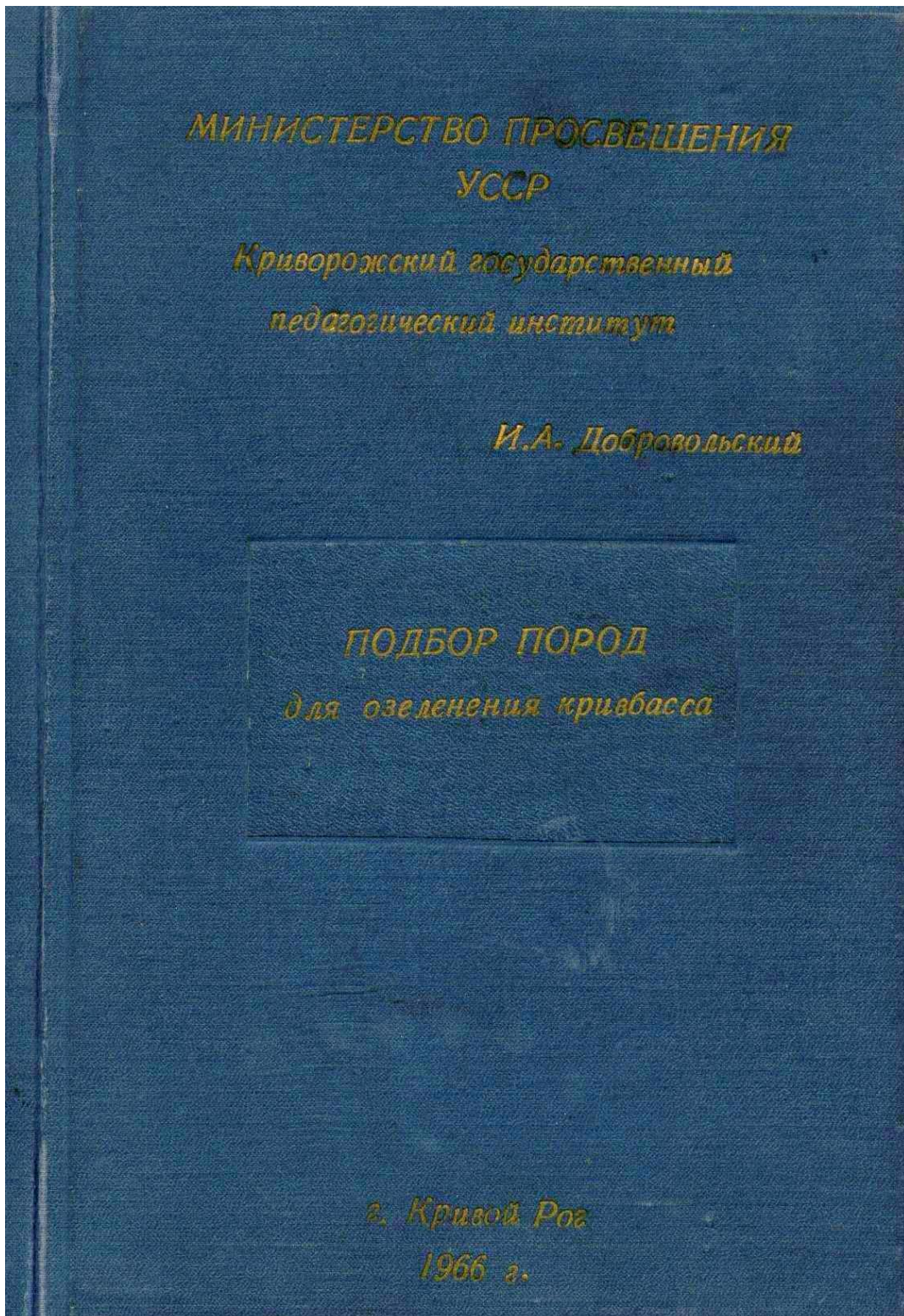
Під час строкової служби Радянської Армії, зліва – І. А. Добровольський

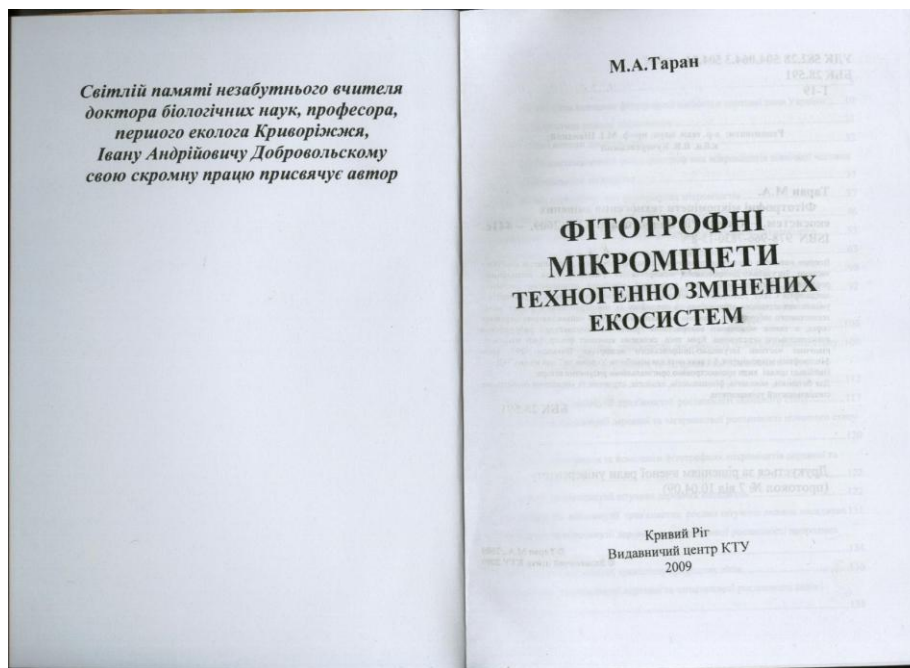
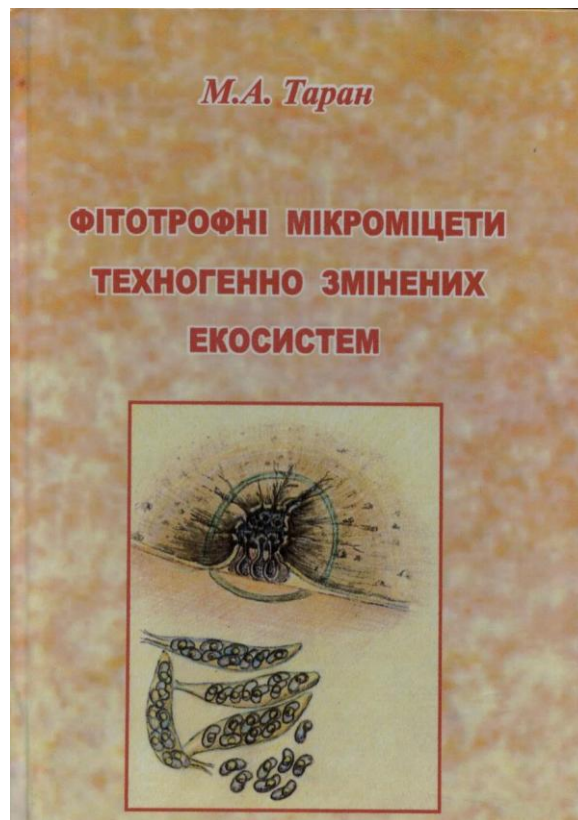
І. А. Добровольський біля багаторічного дуба Гурівського лісу. 1975 р.

Підручник І. А. Добровольського для студентів ВНЗ

**Рукописна книга І. А. Добровольського
з підбору порід озеленення Кривбасу. 1966 р.**

Монографія М. А. Тарана – учня І. А. Добровольського, присвячена світлій пам'яті Учителя

Студенти другого курсу природничого факультету на польовій практиці.
Гурівський ліс, червень-липень 1967 р.
Другий ряд, зліва направо, перший – Є. Д. Ющук, третій – В. О. Сапіга.

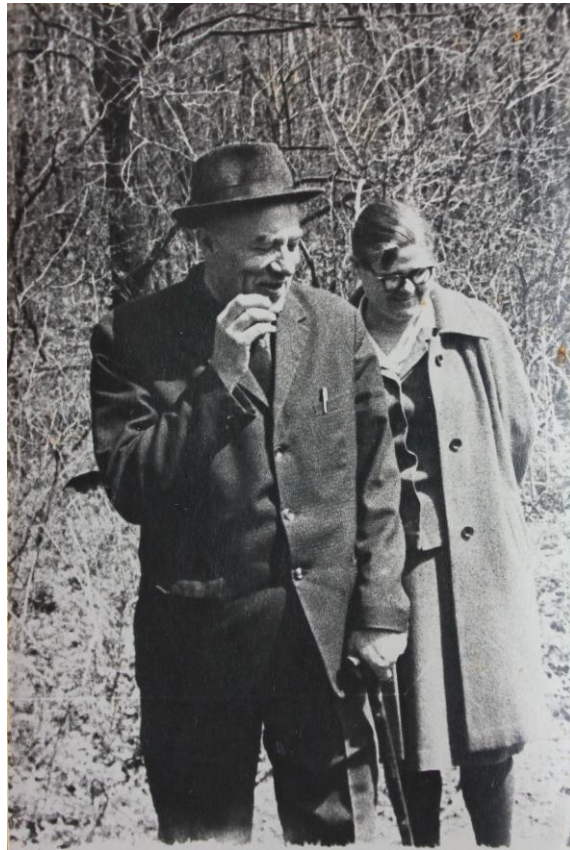
І. А. Добровольський – старший викладач
Криворізького педагогічного інституту

І. А. Добровольський (третій ряд – посередині) серед інших учених біля Київського університету ім. Т. Г. Шевченка

**Т. Авер'янова, Г. Шпак (Бовдуй) та І. А. Добровольський.
Польова практика в лісі с. Гурівка. 1971 р.**

Огляд ботанічного саду Криворізького педагогічного інституту у весняний період. Перший – Іван Андрійович Добровольський і декан природничого факультету В. Є. Боченко

Студенти природничого факультету на сільськогосподарських роботах у радгоспі села Красіно, 1972 р.

**Полева практика з основ сільського господарства,
студенти третього курсу природничого факультету, 1973 р.**

**Полева практика з основ сільського господарства
студентів третього курсу природничого факультету, 1973 р.**

Викладачі Криворізького державного педагогічного інституту, 1974 р.

Практичні заняття з ботаніки, 238 аудиторія

Посвята студентів першого курсу природничого факультету

Викладачі кафедри ботаніки та екології. Перший ряд знизу – В. І. Шанда, С. Г. Удод, І. А. Добровольський, Г. Г. Бень. Другий ряд – М. А. Таран посередині. Третій ряд, зліва направо – О. П. Нініченко, В. З. Задорожній, Є. Д. Ющук, І. О. Комісар. 1977 р.

І. А. Добровольський у 235 аудиторії. 1975 р.

І. А. Добровольський

**І. А. Добровольський, учасник Великої Вітчизняної війни,
у День Перемоги**

І. А. Добровольський на зустрічі з випускниками середніх шкіл м. Кривого Рогу

**Ветерани Великої Вітчизняної війни та діти війни.
Перший у першому ряду, зліва направо, – І. А. Добровольський,
другий – Б. Яхнін, четверта – В. Є. Боченко.
Другий у другому ряду – Г. Г. Бень, шостий - І. Д. Сидоренко.**

Учасники Великої Вітчизняної війни, перший зліва – І. А. Добровольський

**Зустріч ветеранів Великої Вітчизняної війни.
Другий у першому ряду, зліва направо, – І. А. Добровольський, четверта -
В. Є. Боченко. П'ятий у верхньому ряду – Г. Г. Беня**

**Покладання квітів до монумента воїнам Великої Вітчизняної війни.
І. А. Добровольський з проректором з наукової роботи В. К. Буряком
(праворуч)**

Викладачі природничого факультету. Сидять (зліва направо): заступник декана І. А. Комарова, декан природничого факультету Л. В. Григоренко, викладач В. В. Качинська, завідувач кафедри хімії та методики її навчання Т. В. Старова. Стоять (зліва направо): викладачі Є. Д. Ющук, В. В. Коцюруба, завідувач кафедри зоології, фізіології та валеології В. І. Стригунов, завідувач кафедри ботаніки та екології Е. О. Євтушенко. 2016 р.

**Засідання координаційної ради з питань підготовки до відзначення 100-річчя з Дня народження професора І. А. Добровольського. 2016 р.
Зліва направо: Голова координаційної ради громадських організацій Д. П. Степанюк, декан природничого факультету Л. В. Григоренко, випускники природничого факультету М. А. Таран, В. О. Сапіга, доцент кафедри ботаніки та екології Є. Д. Ющук, завідувач кафедри ботаніки та екології Е. О. Євтушенко, заступник директора інституту В. П. Лисечко, проректор з науково-педагогічної роботи університету Я. В. Шрамко**

Відвідування могили І. А. Добровольського. 2016 р.

Громадські організації м. Кривого Рогу, що об'єдналися в узгоджувальну координаційну раду «Кривий Ріг – рідне місто», схвалили виготовлення відзнаки «Майбутнє – в єдності поколінь» пам'яті І. А. Добровольського за його трудові звершення, що є однією із спроб зберегти його ім'я для вдячних нащадків, за все те, що для них зробив цей світлий учений, патріот міста, фронтовик. Відзнакою передбачається нагородження осіб за високі професійні досягнення у певних сферах трудової діяльності з озеленення та благоустрою міста.

Голова узгоджувальної координаційної ради Д. Степанюк

Медаль «Майбутнє – в єдності поколінь»

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

В іменному покажчику наведено прізвища всіх осіб, згаданих у біобібліографічному покажчику. Після кожної позиції у круглих дужках подаються ідентифікуючі знаки: співавтор (співавт.), упорядник (упоряд.), редактор (ред.), персоналія (перс.). Без позначок наведено позиції, під якими виступають автори праць.

Балабанов С. В. 111(співавт.)
Бекаревич М 80(співавт.)
Бень Г. Г. 12(співавт.)
Білокінь І. П. 100(співавт.)
Бонь М. Д. 130(ред.)
Боченко В. Є. 95(співавт.)
Бурман Л. В. 105(ред.)
Бухтіяров В. П. 115(упоряд.)
Варгатюк П. 119, 130(ред.)
Варданян М. В. 105(ред.)
Віняр Г. М. 105(ред.)
Власова Д. 113
Гаєва Н. В. 45(співавт.), 82(співавт.)
Грицан Ю. І. 112(ред.)
Дзюба Н. К. 60(співавт.)
Дікунова О. А. 105(упоряд.)
Добровольський І. А. 1-4, 5(співавт.), 6, 7-9(співавт.), 10, 11-12(співавт.), 13-23, 24(співавт.), 25, 25, 26(співавт.), 27-42, 43 (співавт.), 44, 45(співавт.), 46-54, 55-56(співавт.), 57, 58(співавт.), 59, 60-62(співавт.), 63-67, 68(співавт.), 69-79, 80(співавт.), 81, 82(співавт.), 83, 84(співавт.), 85, 86, 87-89(співавт.), 90-94, 95(співавт.), 96-99, 100(співавт.), 101, 102(співавт.), 103, 104-108(перс.), 110-129(перс.), 130-131 (ред.), 132(перс.)
Дудка І. О. 110, 120(співавт.)
Ефанов А. Т. 26(співавт.), 68(співавт.)
Євтушенко Е. Х. 60(співавт.)
Зверковський В. М. 112(ред.)
Клевцов Т. А. 95(співавт.)
Козак В. 124
Липа О. Л. 8(співавт.)
Лисечко В. П. 105(ред.)
Мельник О. О. 111(співавт.)
Носенко Э. Л. 58(співавт.)
Остроушко О. А. 105(ред.)
Полякова О. 118
Ситник К. М. 120(співавт.)
Смирнова Н. В. 132
Сосин П. Р. 43(співавт.)
Стріха Е. А. 88-89(співавт.)
Таран М. А. 109, 112, 117, 120(співавт.)
Ткачук В. 123
Товстоляк Н. В. 107(співавт.)
Товстоляк Н. М. 107(співавт.)
Травлеєв А. П. 112(ред.)

Фінічева В. А. 105(упоряд.)
Шанда В. І. 60(співавт), 61(співавт.), 82(співавт.), 87(співавт.), 120(співавт.)
Шаповал І. 125, 127, 129
Шелевицький І. В. 105(ред.)
Шеремет М. 116, 126, 128
Шрамко Я. В. 105, 108(ред.)
Шумаков В. 121
Щербак Н. О. 84(співавт.)
Янченко Ю. А. 122